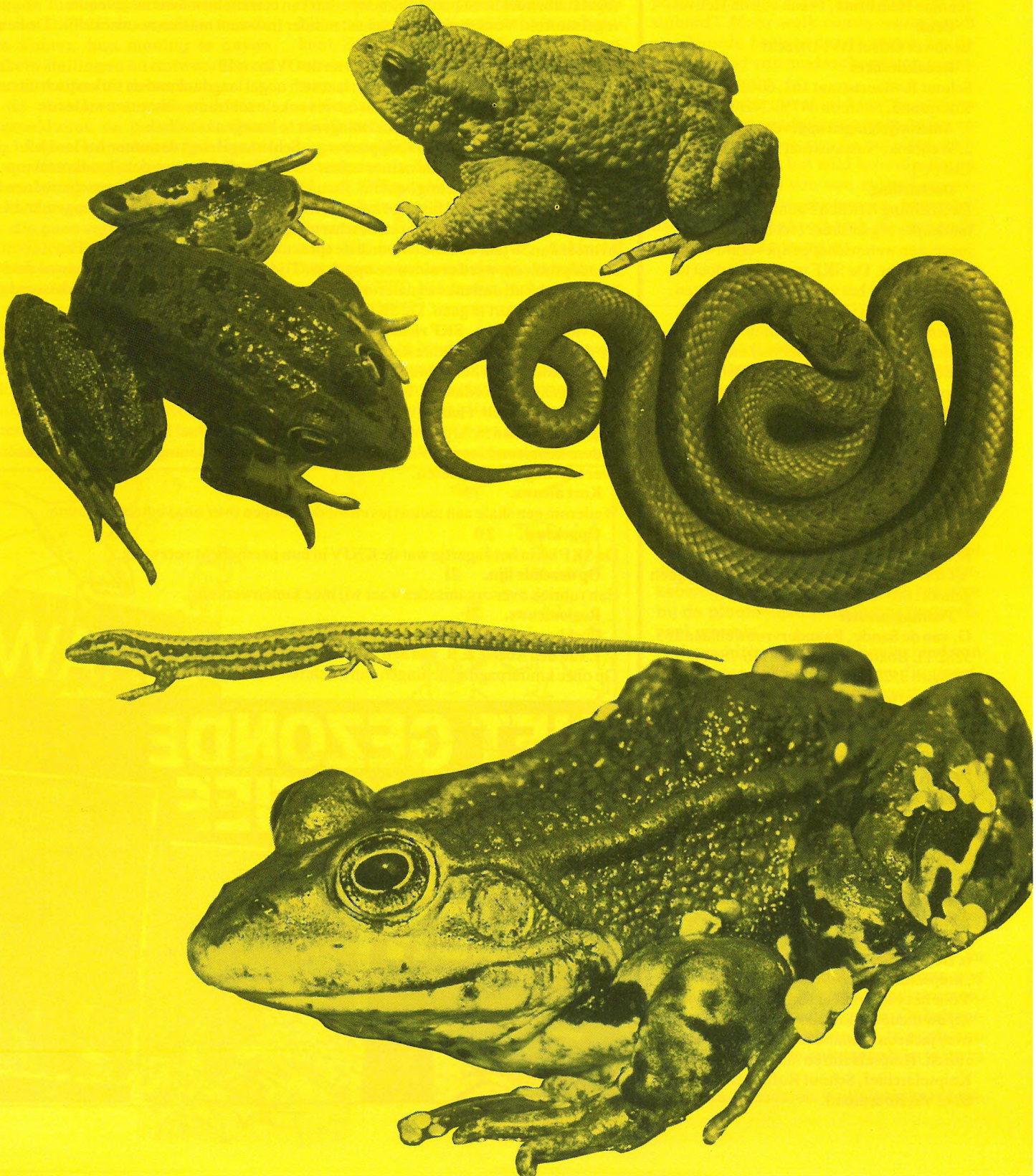

argus

11e jaargang nr 3 september 1986
kwartaaltijdschrift van de Stichting Kritisch Faunabeheer

Spreeuw
Wild konijn
Rietvogels
Eendeputten
Lood bij schietbanen
Amfibieën en reptielen

ISSN 0166-5073

Argus is het kwartaalijdschrift van de *Stichting Kritisch Faunabeheer*, Postbus 76, 1243 ZH 's-Graveland.

Argus is gratis voor donateurs, die minstens f 20,- per jaar betalen. Abonnementenprijs f 20,- per jaar. Losse nummers f 5,-.

Redactie

Reinier Akkermans, Peter Bos, Lodi Nauta, Wim Ruitenbeek, Bas van den Toren.

Vormgeving

Walter Lentjes.

Vaste Medewerkers

Ineke van den Abeele, Hans Brouwer, Remco Daalder, Pieter Elbers, Ene Fimmen, Rob Musters, Gerrit van Weess.

Expeditie

Jeanine Haarbrink, Frank van de Heuvel.

Druk

Brouwer Offset BV, Utrecht

Redactieadres

Schout Roffaertstraat 162, 6042 VZ Roermond, telefoon 04750-24281.

Adreswijzigingen opgeven aan

J. Webbink, Nassaustraat 25, 3921 BE Elst (U).

Doelstelling

De Stichting Kritisch Faunabeheer is een landelijke organisatie. Het doel is een moreel en wetenschappelijk verantwoord faunabeheer. De SKF tracht haar doel te bereiken door het verbeteren van wetten, het propageren van milieuvriendelijke beheersmaatregelen, het stimuleren van onderzoek en het kenbaar maken van onderzoeksresultaten aan beleidsinstanties en publiek.

Bestuur

R. W. Akkermans, R. Boeve-Bant, M. Brunt, W. L. Jansen, E. Knegtering, H. Niesen, H. Pluijmakers, G. van de Sande, R. Stockmann, H. E. van de Veen, J. Webbink.

Sekretariaat

R. Boeve-Bant, Postbus 76, 1243 ZH 's-Graveland, telefoon 02945-1319. Bij geen gehoor: 08373-16879 of 030-731176.

Penningmeester

G. van de Sande, Baandervrouwenlaan 135, 5282 TL Boxtel, telefoon 04116-78446, postgiro 3522188.

Regiogroepen

SKF afdeling Limburg, Postbus 27, 6114 ZG Susteren, telefoon 04499-2848. SKF afdeling Groningen, Postbus 41146, 9701 CC Groningen, telefoon 050-128022.

Knipselkrant

Zes keer per jaar verschijnt de SKF knipselkrant. Deze knipselkrant is een bloemlezing van de in de Nederlandse pers verschenen artikelen over jacht en faunabeheer samengesteld door de SKF. Abonneren door overmaking van f 15,- per jaar op rekening van penningmeester SKF te Boxtel, giro 3522188 onder vermelding „knipselkrant”.

Voor het verzamelen van de knipsels vragen wij uw medewerking door ons de artikelen over jacht en faunabeheer uit uw krant te sturen. Knipsels sturen naar: SKF Knipselarchief, Schout Roffaertstraat 162, 6042 VZ Roermond.

Inhoud Argus 1986/3

W. L. Jansen; Jacht is een absurde bezigheid 3

Jacht was een van de onderwerpen op het symposium „Het politieke dier”. De grote politieke partijen hielden er soms nogal rare en achterhaalde ideeën op na. In onze cultuur zijn dieren helaas nog maar al te vaak een soort speelgoed.

P. Bos; Het wilde konijn. 5

Het konijn is niet meer weg te denken uit Nederland. Behalve als voedselbron voor veel roofdieren, spelen ze ook een belangrijke rol als „grasmaaier” in de natuur. Hun eetwerk brengt variatie in het vegetatiepatroon en scheidt mogelijkheden voor andere soorten.

M. Ohm & D. van der Kroef; Bedreiging en beheer van amfibieën in Nederland. 7

Langzamerhand komen amfibieën en reptielen meer in de belangstelling te staan en neemt ook onze kennis over deze dieren toe. Ook wordt steeds meer rekening gehouden met hun specifieke eisen. Vaak blijken simpele maatregelen reeds voldoende voor hun plaatselijk voortbestaan.

R. M. G. Hut & W. Ruitenbeek; Orchideeën of roerdompen. 9

Om zeldzame planten te behouden wordt op veel plaatsen het riet jaarlijks gemaaid. Dit vegetatiebeheer botst met de biotoepen van een aantal in het riet levende vogelsoorten. Voor deze vogels is juist minder frekwent maaien noodzakelijk. De keuze is aan de beheerder: planten of vogels.

H. de Nie; Belachelijke gedachten van de OVB. 12

Het semi-overheidsbedrijf, de OVB, laat zich nogal laagdunkend en sarkastisch uit over de natuurbeschermingsraad en haar advies enkele zeldzame vissoorten onder de bescherming van de natuurbeschermingswet te brengen.

F. J. Klink & E. L. K. van Knippenberg; Schiethagel: legt de natuur het loodje? 13

Bij elk schot blijft lood in de natuur achter. Over de effecten van deze loodkorrels op plant en dier was nog weinig bekend. Recent onderzoek nabij kleiduivenschietsbanen laat zien dat het lood, vooral bij hoge concentraties, door plant en dier wordt opgenomen.

B. van den Toren; Spreeuw en bescherming. 15

Al meer dan 30 jaar achtereen wordt de spreeuw onbeschermd verklaard. Het schadeprobleem werd er niet mee opgelost. Tijd voor veranderingen zou men zo denken. Niets van dat al, ondanks signalering van de feiten, wordt in een rapport geadviseerd op de oude weg voort te gaan. De SKF denkt er anders over.

I. van den Abeele; SKF richt eendeput op. 17

Op de tweejaarlijkse manifestatie „Leven met Groen” was de SKF aanwezig met een echte eendeput om het publiek te tonen wat een verfoeilijk instrument van plezierjagers een dergelijke moordkuil is. In het kort onze grieven hiertegen.

R. Musters; Uit 't hart 18

Regelmatig staan in Argus foto's van oud-motorcoureur Paul Lodewijckx. Vandaar een nadere kennismaking met Paul, waarin hij vertelt over het fotograferen en zijn ideeën over het omgaan met dieren.

Kort nieuws. 19

Wederom een skale aan nieuwtjes en mededelingen over onze inheemse fauna.

Opgekrast. 20

De SKF las in het Jagertje wat de KNJV in hun persbericht verzweg.

Op dezelfde lijn. 21

Een rubriek over organisaties waar wij mee samenwerken.

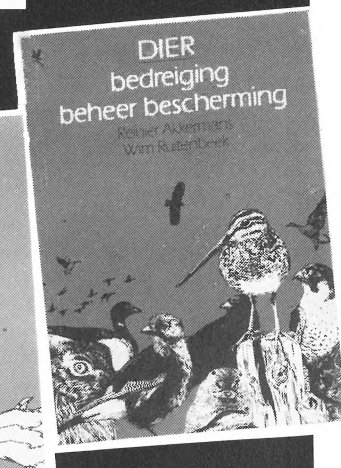
Regionieuws. 21

Boekbespreking. 22

I. van den Abeele & B. van den Toren; Beter weten. 24

Op onze kinderpagina meningen van kinderen over het omgaan met dieren.

HET GEZONDE ALTERNATIEF VOOR JAGEN

Naar een moreel en wetenschappelijk faunabeheer

Jacht is een absurde bezigheid

W.L. Jansen

Het politieke dier

Op 28 april 1986 heeft Kritisch Faunabeheer, samen met Dierenbescherming, Lekker Dier, Anti-Bontcomité en de Nederlandse Bond ter Bestrijding van Vivisectie een symposium georganiseerd onder bovenstaande naam. Vertegenwoordigers van de vier grote politieke partijen, te weten H.M. de Boois voor de PVDA, H. Eversdijk voor het CDA, P. Blauw voor de VVD en D. Tommel voor D'66 kregen hier gelegenheid om onder leiding van D. Dolman, voorzitter van de Tweede Kamer, hun mening te geven over enkele stellingen en antwoorden op een aantal vragen uit de zaal.

Aan de orde kwamen bio-industrie, jacht, proefdieren en pelsdieren. Onze stelling luidde: *Het nodeloos kwellen en doden van dieren wordt in een beschaafde samenleving maatschappelijk veroordeeld. Aangezien de plezierjacht op dieren, die geen schade doen of kunnen doen, nodeloos kwellen en doden van dieren betekent, en bovendien een node-loze ingreep is in meer of minder natuur-*

lijke levensgemeenschappen, dient zij te worden afgeschaft. Hetzelfde geldt voor jacht in die gevallen waar niet vaststaat dat zij een efficiënt middel is om schade te voorkomen of te beperken, en wanneer alternatieve middelen om zulks te doen praktisch beschikbaar zijn.

Hoewel men nooit weet, wat nu een persoonlijk standpunt is en wat het standpunt van de partij, ontstond de indruk, dat geen der grote partijen duidelijk voor ogen staat, wat jacht is en betekent. Zelfs bij links, PVDA en D'66, heersen wonderlijke ideeën. Terwijl het CDA nog gelooft, dat jacht nodig is om het ekologisch evenwicht te bewaren. Tommel bracht het er nog het beste af, maar vermoedelijk was dat een persoonlijk standpunt. In de Nederlandse Jager van 15 mei 1986 gaven alle grote partijen inzicht in hun standpunten over de jacht en daar achtte D'66 de jacht nog van belang voor de voedselvoorziening, inclusief het rapen van kievitseieren. In ieder geval is de VVD het meest jachtgezind en

acht de PVDA de jacht geen zwaarwegend maatschappelijk belang. Als de natuur er schade van heeft, moet er niet worden gejaagd, als er positieve noch negatieve effecten zijn kan de jacht worden gedoogd en als zij het natuurbehoud ondersteunt, aangemoedigd. Een wonderlijk mengsel van mooie gedachten en daarmee strijdige konklusies. Mevrouw De Boois verwoordde dat ook op het symposium. Zij zei: „Jacht is een absurde bezigheid”. Maar welk zinnig mens houdt nu absurde bezigheden in stand die lijden en dood van medeschepselen tot gevolg hebben?

Er is in ieder geval bij de grote partijen nog heel wat zendelingenwerk nodig en nog heel wat ekologische scholing vóór de in ons land in het wild levende dieren mogen genieten van een moreel en wetenschappelijk verantwoord faunabeheer. De SKF behoeft zich de komende vier jaar niet te vervelen.

Dieren als speelgoed

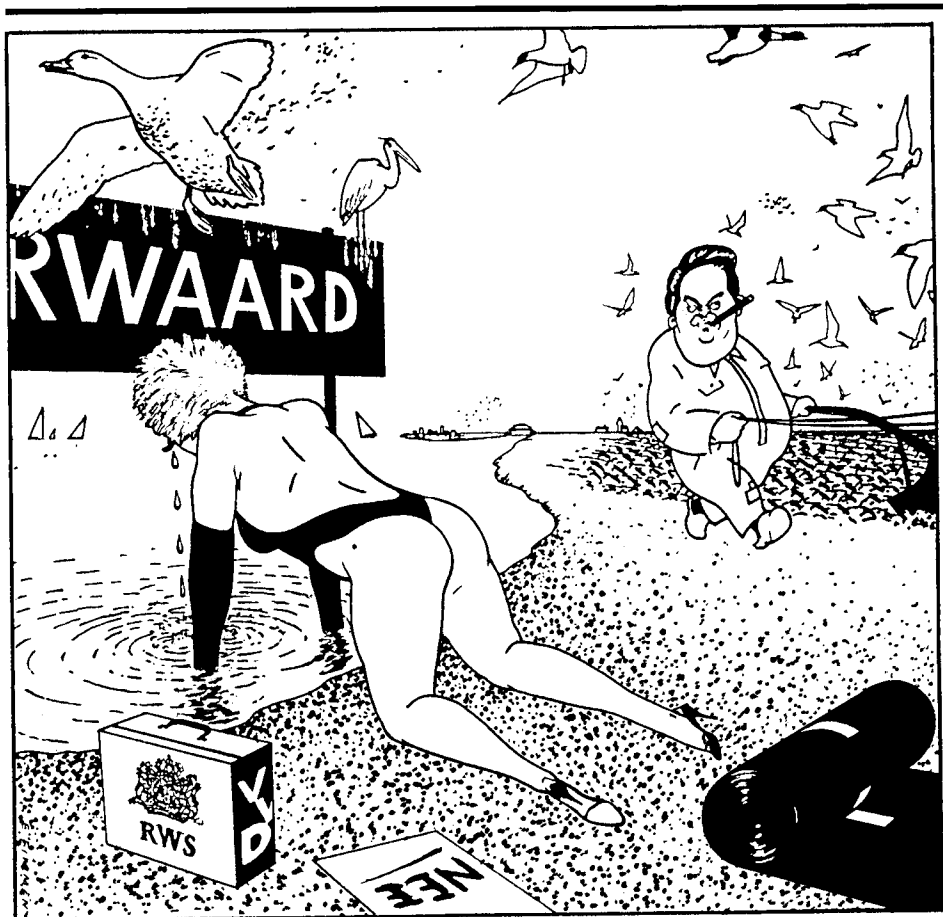
Een kultuuroptimist, zoals er altijd nog enkele zijn, heeft de illusie, dat het mensdom in de loop der tijden beter en fatsoenlijker wordt en geleidelijk ophoudt met handelingen, die anderen no-

deloos pijn of hinder bezorgen of medemensen kwetsen. Het succes van bewegingen als Amnesty International of Kritisch Faunabeheer, die zich keren tegen veel dingen die vroeger gewoon waren

maar tegenwoordig als kwalijk en strijdig met menselijk fatsoen of het welzijn van medeschepselen worden beschouwd, zou daar op kunnen wijzen. Desondanks schrik je toch vaak van het tegendeel. Het palingtrekken en het dassenbijten zijn al lang uit de tijd, de laatste resten van het ganshouden zijn ook op hun retour, maar het droevige is, dat daar weer nieuwe vormen van spelletjes (om het vriendelijk zo te noemen) met dieren voor in de plaats komen. De varkensraces in Twente wekken, behalve bij de plaatselijke plattelandjongeren, veel weerzin.

Nu meldt het Utrechts Nieuwsblad van 9 augustus 1986 weer iets in die geest. Volgens het bericht organiseert men in Hollandse Veld, gelegen in de gemeente Hoogeveen (Drente), een kampioenschap „pier'n wupp'n”. Kampioen wordt degeen, die in een half uur de meeste regenwormen uit een stuk grasland ophaalt. Hij mag de grasmat niet beschadigen, maar wel de pieren elektrisch naar boven pesten, waarna ze worden geteld en dan...? Vermoedelijk de vuilnisbak in. Dit is weer een nieuw verontrustend staaltje van volkomen onnodige spelletjes met levende dieren. De organisatoren motiveren hun liefhebberij met de verontschuldiging, dat hengelaars nog veel erger dingen doen met wormen, maar dat is natuurlijk onzin. Onbehoorlijk gedrag van een ander is nooit een reden zelf ook iets onfatsoenlijks te gaan doen.

Het is misschien twijfelachtig, of on-

gewervelde dieren pijn, in onze betekenis van het begrip, kunnen lijden. Prof. dr. F.J. Verheyen schreef daar pas nog een wat twijfelend artikel over in Dier, het tijdschrift van Dierenbescherming. Maar zelfs als een regenworm geen enkel onaangenaam gevoel zou hebben, wanneer zijn welzijn wordt aangetast, is een dergelijk volksamusement verwerpelijk. Voor de meeste mensen is een

dier een dier. Wat je aan leuke spelletjes met een worm kunt doen, kun je dus ook met een paling of een gans doen. En misschien vinden die Twentse varkens het best leuk om aan zo'n hardloopwedstrijd mee te doen? In Engeland zijn ook nog altijd mensen, die je kunnen vertellen, dat de vos er een sportief genoeg in scheidt de meute honden en roodjassen op paarden voor te blijven. Of ge-

woon in eigen land waar jagers en hengelaars opzettelijk dieren doden en dat een sport noemen, alsof het om een vechtpartij met gelijkwaardige tegenstanders gaat. Het is mooi, dat er kulturoptimisten zijn, maar kennelijk gaat de culturele ontwikkeling van het mensdom tragisch langzaam.

Tsjernobyl

Enkele maanden geleden mocht de Stichting Kritisch Faunabeheer met enkele andere natuurbeschermingsorganisaties voorstellen doen over wenselijk onderzoek aan de Nationale Raad voor Landbouwkundig Onderzoek. Wij hebben toen onder andere gevraagd te onderzoeken, wat de gevolgen zijn van kernexplosies op de wilde flora en fauna. Wij stelden, dat de (vreselijke) gevolgen voor mensen wel enigszins bekend waren, maar dat niemand zich tot dan had bekommerd over de gevolgen voor dieren en planten. Ons voorstel is toen niet overgenomen, maar nu de ramp van Tsjernobyl dit onderwerp bij velen actueel heeft gemaakt, ziet het er naar uit

dat er toch wat gaat gebeuren.

Na berichten dat radioactief besmette vogels via Rusland naar Scandinavië waren gekomen, heeft het Tweede-Kamerlid Lankhorst (PPR) vragen gesteld. Minister Braks antwoordde dat hij het voornemen heeft bij terugkeer van trekvogels in Nederland onderzoek te laten verrichten naar mogelijke besmetting. Afhankelijk van de bevindingen van dat onderzoek zal hij zich beraden over eventueel te nemen maatregelen. Van harte gaat het blijkbaar niet gezien de voorzichtige woorden, maar het is een begin. Een mager begin weliswaar, want het is bekend dat op duizenden kilometers van Tsjernobyl de rendieren in

Skandinavië ernstig besmet zijn en dat de schapen in Groot Brittanië om dezelfde reden niet meer gegeten mogen worden. Ook in de Nederlandse reeën is inmiddels een verhoogde radioactiviteit geconstateerd.

We moeten er niet aan denken, dat er nog meer kernrampen komen, niet alleen door fouten, maar ook opzettelijk door proefnemingen. De SKF zal graag onderzocht zien wat de risico's van kernenergie (en de kennelijk daarbij horende kalamiteiten) zijn voor flora en fauna. Zo'n onderzoek moet dunkt ons toch iets ruimer opgezet worden, want plutonium is toch nog wel iets anders dan jodium of cesium. ■

Oproep!

Medewerkers gezocht

De afdeling Limburg van de SKF zoekt enthousiaste mensen, die mee willen helpen met het bemannen van stands in de provincie Limburg. Ook zoekt zij kandidaat-werkgroepsleden voor het organiseren van acties en dergelijke.

Gevraagd wordt: inzet, enthousiasme en zonodig deskundigheid. Hebt u interesse, schrijf dan een briefje naar: SKF-Limburg, Postbus 27, 6114 ZG Susteren.

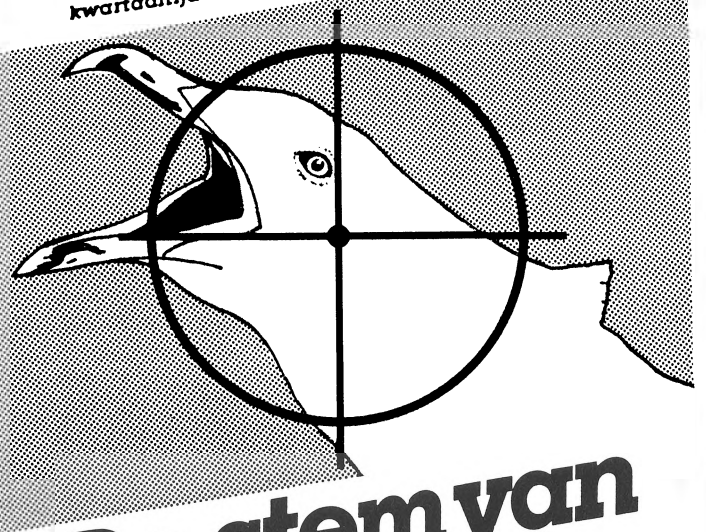
En u hoort van ons.

Rektifikatie

Tot onze spijt zijn in Argus 86/2 enkele storende fouten geslopen en wel speciaal in de bijschriften. De foto op bladzijde 23 is niet gemaakt door Arnoud van den Berg, zoals abusievelijk vermeld, maar door Henk Harmsen. Op bladzijde 15 is bij de middelste figuur het bijschrift weggefallen. Dit moet luiden: Figuur 2. Het aantal door het CDI onderzochte haviken. Weergegeven is het totale aantal onderzochte exemplaren en het aantal vastgestelde overtredingen per jaar (naar Ooijen 1985). RA

argus

kwartaaltijdschrift van de Stichting Kritisch Faunabeheer

De stem van sprakeloze dieren

Neem een abonnement voor f 20,- per jaar op ons uiterst informatieve blad Argus.

Stichting Kritisch Faunabeheer
Postbus 76, 1243 ZH 's-Graveland

Bedreiging en beheer van amfibieën in Nederland

Marieke Ohm, Dirk van der Kroef

In het waterrijke Nederland leven 16 soorten amfibieën. Vooral in het voorjaar zijn de volwassen dieren sterk aan water gebonden in verband met de eiafzet en het nathouden van de eieren. 's Winters is de binding met het water veel minder. Dan verblijven de dieren in hun winterbiotoop, waar ze goed beschermt in winterslaap op het voorjaar wachten. Over het voorjaarsbiotoop is inmiddels de nodige kennis vergaard, maar over het winterbiotoop is nog steeds weinig bekend. Dit laatste geeft natuurlijk problemen bij het opstellen van beheersmaatregelen.

Bedreiging

Slechts weinig soorten amfibieën kennen een continue verspreiding over geheel Nederland (bruine kikker, kleine watersalamander, gewone pad). Andere soorten kennen een diskontinue verspreiding over ons land. Soorten als rugstreeppad, alpenwatersalamander en kamsalamander zijn alleen in verschillende delen van het land aan te treffen. Een paar soorten worden op slechts enkele plaatsen in Nederland aangetroffen. Terwijl vroedmeesterpad en geelbuikvuurpad alleen in Zuid-Limburg worden gevonden. Het probleem met diskontinu verspreide soorten is, dat wanneer een soort uit een bepaalde levensgemeenschap verdwijnt, er zeer weinig kans is op remigratie van deze soort uit andere gebieden.

Het probleem met een aantal soorten amfibieën is, dat Nederland aan de grens van hun verspreidingsgebieden ligt. Dat maakt dat de dieren erg kwetsbaar zijn voor biotoopveranderingen, omdat die biotopen met allerlei factoren aan de grenzen van de toleranties (erg nat, erg droog, erg koud) van de betreffende dieren zitten. In het midden van een verspreidingsareaal komen dieren ook voor op plaatsen die minder geschikt lijken. Mocht er bijvoorbeeld een strenge winter optreden waardoor veel individuen het loodje leggen, dan kunnen door migratie individuen uit naastliggende gebieden het gebied opnieuw koloniseren. In grensgebieden ligt herkolonisatie veel moeilijker.

Veel biotopen worden bedreigd! Daardoor dreigen ook verschillende soorten amfibieën te verdwijnen. Vrijwel alle bedreigingen zijn het gevolg van menselijk handelen, met als gevolg dat landschap en vegetatie sterk veranderen. Door de geringe migratiemogelijkheden is het voor veel amfibiesoorten moeilijk terug te keren als ze verdwenen zijn. Voorkomen van biotoopveranderingen is daarom vanzelfsprekend het beste.

Landbouw en veeteelt

De intensivering van de landbouw en veeteelt brengt met zich mee dat half-natuurlijke landschapselementen, die eerder door de boeren tot stand zijn gebracht, afgebroken worden. Zo verdwijnen door veranderd gebruik van land allerlei poelen en vijvers (voor amfibieën een zeer geschikte voortplantingsplaats) en worden door ruilverka-

veling sloten gegraven met rechte, steile oevers, die machinaal worden geschoond. Een ander gevolg van ruilverkaveling is dat het landschap monotoner wordt, terwijl amfibieën zich beter thuisvoelen in een divers landschap. Zo verdwijnen houtwallen, bossages en andere ruigtegebieden om plaats te maken voor rechte, lange akkers of weilanden. De gebieden die overblijven zijn, als het ware, oases in de woestijn; met gevolg allerlei versnipperde gebiedjes.

Recreatie

De gevolgen van recreatie zijn moeilijker te omschrijven, omdat de invloed afhangt van de aard en omvang van de recreatie. Sportvissers zorgen voor het vertrappen van de oevervegetatie en het bemesten van voedselarme wateren door het gooien van 'aas'. Vooral het uitzetten van roofvissen is een reële bedreiging voor amfibieën.

Betredingen van natuurgebieden, plankzeilen, oeverrecreatie, wegvangen van dieren voor consumptie, het zijn moeilijk meetbare maar wel negatieve handelingen.

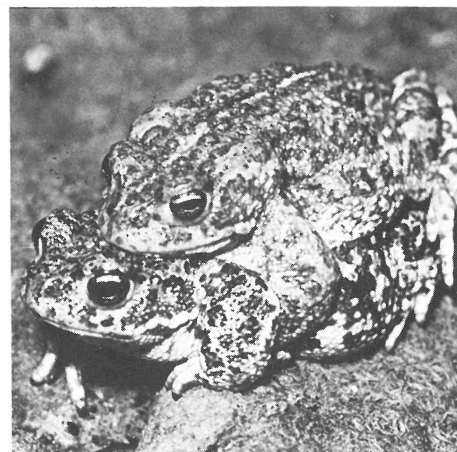
Verstedelijking

Door het uitbreiden van dorpen en steden met nieuwbouwwijken en industriegebieden kunnen natuurlijke gebieden opgeofferd worden of dichter bij (intensiever) bewoonde gebieden terecht komen, met alle gevolgen van dien. Over de gevolgen van geluidsoverlast en verlichting op amfibieën is weinig bekend, maar deze invloeden zijn in ieder geval niet natuurlijk van oorsprong en kunnen dus beter achterwege blijven. Verstedelijking van gebieden gaat samen met uitbreiding van het wegennet en toename van het autoverkeer. Het gevolg hiervan is dat natuurgebieden niet meer aaneengesloten liggen en dat migratie tussen terreinen bemoeilijkt of misschien wel onmogelijk wordt. Vooral bij padden, maar ook bij kikkers en salamanders vallen daardoor veel verkeersslachtoffers.

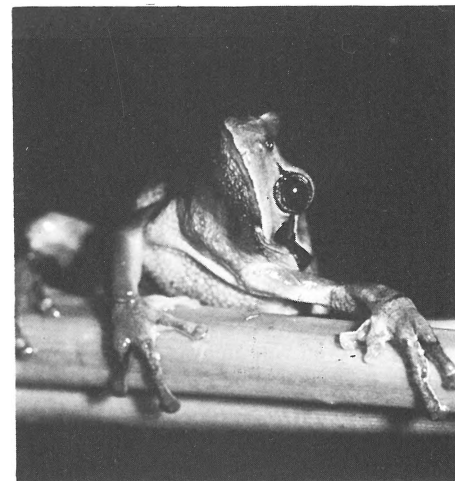
Door verstedelijking en ontsluiting van landelijke gebieden verdwijnen bufferzones tussen natuurgebied en omgeving, waardoor storende invloeden direkter inwerken op het betreffende gebied.

Watervervuiling en ontwatering

De meeste amfibieën kunnen normale hoeveelheden uitwerpselen van vee verdragen,

Rugstreeppad. (Foto P. Frigge/Herpetologische Studiegroep)

Boomkikker. (Foto P. Frigge/Herpetologische Studiegroep)

maar de grote hoeveelheid mest die over het land wordt uitgereden kan een zuurstofloos watermilieu doen ontstaan, waarin met name de amfibieënlarven niet kunnen overleven. Ook pesticiden, oliën en chemicaliën in het water kunnen ervoor zorgen dat eieren en larven zich niet kunnen ontwikkelen en dat adulten in hun voortbestaan worden bedreigd. Zure regen is eveneens nadelig voor de ontwikkeling van eieren en larven. In een zuur milieu ontstaan eerder schimmelinfecties, waardoor eieren en larven sterven.

Het verlagen van de grondwaterstand voor landbouwdoeleinden of drinkwatervoorziening zorgt voor uitdroging van de grond en daarmee verandering van het milieu. Daardoor komen voortplantingsplaatsen, zomer- en winterverblijfplaatsen in gevaar. Een laag waterpeil voor sloten heeft als effect, dat de vorst de modder bereikt, waardoor de overwinterende kikkers doodvriezen.

Wettelijke bescherming

De eerste bescherming voor amfibieën kwam door middel van de Natuurbeschermingswet in 1973. Deze wet verbiedt amfibieën te vangen of te doden of dat te proberen. „Verder is het verboden inheemse amfibieën onder zich te hebben of te koop aan te bieden en mag men de dieren niet verontrusten en de nesten verstoren.”

Beheersmaatregelen nemen

Uit de inleiding blijkt al dat het belangrijk is

om eerst de plaatselijke situatie te onderzoeken. Het makkelijkste is natuurlijk om zoveel mogelijk poelen te behouden. Ook kunnen nieuwe poelen gekreëerd worden. Van belang hierbij zijn de ligging, vorm, diepte en grootte. Van te voren moet men echter wel op de hoogte zijn van de plaatselijke situatie en mogelijkheden.

Een triest voorbeeld vond plaats in Ambleuse (Noord-west Frankrijk) in de winter van 1982-1983. Er werden twee grote poelen gegraven in het kader van het ecologisch herstel van de duinen aldaar. (De duinen waren gebruikt voor zandwinning). Hetzelfde voorjaar waren de amfibieën zich al aan het voortplanten in de nieuwe poel. Het jaar daarop ontwikkelde zich een aardige begroeiing in het water. Alleen... de waterstand was drastisch verlaagd. Ook de onmiddellijke nabijheid van de nieuwe poelen kwam droog te staan. Voor deze - nu droge - poelen gold, dat het amfibieënleven weer verleden tijd was. Hadden ze met het graven van de nieuwe poelen een waterdichte laag lek gestoken? Of kwam het door de al jaren durende waterwinning? Uit dit voorbeeld blijkt, dat maatregelen zonder deugdelijk vooronderzoek weinig zin hebben.

Mogelijke maatregelen

Bij het creëren van nieuwe poelen kunnen eieren en larven uit een oude poel worden overgebracht naar een nieuwe. Het bieden van alternatieve voortplantingsmogelijkheden is van belang bij deelbiotopen, die door één of meerdere wegen van elkaar gescheiden zijn. De uit deze nieuwe poel voortkomende adulten, zullen deze poel als voortplantingsplaats gaan gebruiken (de zomerverblijfplaats moet wel aan de goede kant van de weg liggen).

Er vallen nogal wat verkeersslachtoffers onder amfibieën in het voortplantingsseizoen. Er zijn verschillende mogelijkheden om dit op te vangen: verkeer weren, barrières met vanginstallaties, snelheidsbeperkingen voor auto's, tunnels onder wegen, roosters in wegen.

Het schonen van sloten zou alleen moeten gebeuren als het echt nodig is. Het mag niet over de hele lengte van de sloot tegelijk gebeuren. De beste tijd is van half september tot eind oktober. Dan zitten de minste adulten in het water en zijn de meeste larven gemetamorfoseerd. De meeste dieren zijn dan ook nog niet in winterslaap, zodat ze een kans hebben om een andere geschikte plek te zoeken na verstoring.

Het maaien van landvegetaties dient zoveel mogelijk achterwege gelaten te worden in verband met het ontwikkelen van ruigtevegetaties.

Het moet vermeden worden om afval in water te dumpen en sproei-installaties voor landbouwbestrijdingsmiddelen in oppervlaktewater te spoelen.

Alle vormen van recreatie zouden beperkt moeten worden in voor amfibieën belangrijke gebieden (instelling amfibierustplaatsen).

Enige specifieke soorten

De vuursalamander bevindt zich in een

Vuursalamander. (Foto F. van Hoogstraten/Herpetologische Studiegroep)

kwetsbare positie. Hij komt slechts op enkele plaatsen in Zuid-Limburg voor. De larven van de vuursalamander bevinden zich tussen oevervegetatie en ander bodemmateriaal in beken. Deze beken worden geschoond wanneer de larven zich erin bevinden. Dit schonen zou niet meerdere keren per jaar moeten gebeuren, maar alleen wanneer het nodig is. Dan nog dienen alleen die obstakels verwijderd te worden die de waterafvoer hinderen.

De geelbuikvuurpad komt alleen in Zuid-Limburg voor. Deze soort is het meest achteruit gegaan van alle amfibieën. Oude poelen moeten beschermd worden en nieuwe gekreëerd. Vegetatie die de poel overschaduw, moet gesnoeid worden. Op enkele plaatsen dient water- en oevervegetatie verwijderd te worden. En als laatste zouden uitgezette roofvissen uit potentieel geschikt poelen verwijderd moeten worden.

De vroedmeesterpad komt eveneens alleen in Zuid-Limburg voor en is zeer sterk achteruit gegaan. De kans op uitsterven is in Nederland daardoor groot. Het beheer komt in het algemeen overeen met dat van de geelbuikvuurpad. Een aantal vroedmeesterpadden komt ook in dagbouw kalksteengroeven voor. Daarom mogen de groeibodem niet geëgaliseerd worden en moet het bodemreliëf gehandhaafd blijven (waterlassen). Steen- en mergelhopen zijn belangrijke verblijfplaatsen.

De boomkikker is zeer zeldzaam. De grootste populaties komen in het westen van Zeeuws-Vlaanderen, de Achterhoek en in Twente voor. Veedrinkpoelen en vijvers moeten veilig gesteld en onderhouden worden. Het mooiste zou een ouderwets landschap zijn met houtwallen, heggen, bosjes en struwelen, alle omzoomd met ruigtevegetaties van bramen. Aangezien boomkikkers

zich veel in de vegetatie ophouden, mag er nooit gebrand of gespoten worden. Maaien moet bij voorkeur helemaal niet gebeuren (alleen bij ongewenste bosvorming en dan nog plaatselijk, niet over grote lengten tegelijk en alleen in de winter).

Ten slotte

Het bepalen van de juiste beheersmaatregelen is geen gemakkelijke zaak. Om te weten wat de meest wenselijke situatie is, kan men zich het beste spiegelen aan het beheer van gebieden zoals dat aan het begin van deze eeuw plaatsvond. In die tijd was agrarisch gebruik van de grond veel minder intensief, er waren veedrinkpoelen, houtwallen en sloten op kleine schaal. Amfibieën konden daar in populaties met hoge dichtheden voorkomen.

Deze oude situatie zal slechts op kleine schaal te herstellen zijn; de rust en ruimte ontbreken nu en vooral de financiële consequenties zullen het herstel tegenhouden, zo niet onmogelijk maken. Hoewel, waar een wil is, is een weg...

Literatuur

- Bergmans, W. & A., Zuiderwijk, 1986. Atlas van de Nederlandse Amfibieën en Reptielen. KNNV, Hoogwoud.
 Donaldson, G., 1980. Frogs. Jonathan James Books, Toronto.
 RIN, 1983. Dieren, Pudoc, Wageningen.
 Sparreboom, M., 1981, De Amfibieën en Reptielen van Nederland, België en Luxemburg. Balkema, Rotterdam.

Een belangrijke natuurlijke grazer

Het wilde konijn

Peter Bos

Konijnen spelen een belangrijke rol in de natuur. De invloed die konijnen met hun graas- en graafactiviteiten op het landschap uitoefenen oogst steeds meer waardering. Daarnaast zijn zij belangrijk voor verschillende andere dieren.

Van oudsher verdeelt men dieren in nuttig of schadelijk. Schadelijke dieren worden verdelgd. Langzamerhand is duidelijk, dat deze begrippen onbruikbaar zijn. Konijnen zijn niet óf nuttig óf schadelijk. Het schadelijke wild uit de jachtwet heet tegenwoordig „overig wild”. Voor het konijn en de andere dieren die onder deze wet vallen, is er niets veranderd. Zij mogen nog steeds het hele jaar geschoten worden.

Geschiedenis

Het wild konijn komt oorspronkelijk alleen voor in landen rond de Middellandse Zee. Ten tijde van de Middeleeuwen zijn zij door de mens naar het noorden gebracht. Ze werden binnen omheinde konijnenbergen (waranden) gehouden voor vlees en bont. Ontsnapte exemplaren verwilderden makkelijk. Vooral door het open leggen van gebieden (ontbossing ten behoeve van de landbouw) konden ze zich over grote delen van West-Europa verspreiden. Het vangen van konijnen met strikken of fretten werd plaatselijk een belangrijke bron van inkomsten. Om meer konijnen te kunnen bemachtigen werden roofdieren als arend en vos bestreden. Pas later in de 18e eeuw bejaagde men het konijn vanwege zijn schadelijkheid voor de landbouw. Voor de plezierjacht had het konijn vooralsnog weinig betekenis. In de 19e en begin 20e eeuw werd met de ontginning en later bebossing van vele gebieden het konijn vanwege zijn vermeende schade fel bestreden. Met gas en klemmen werden konijnen verdelgd. De rol van de jager nam toe. Hij leerde het konijn waarderen als jachtwild. In de loop van deze eeuw kwam de natuur meer en meer in de belangstelling te staan. De invloed van dieren op hun omgeving werd onderzocht. Tegenwoordig wordt een natuurlijke ontwikkeling van levensgemeenschappen nagestreefd. Het is dan ook nodig de rol van het konijn opnieuw te bezien.

Voorkomen

Het konijn heeft een voorkeur voor de open- en halfopen landschappen op de zandgronden. Daar kunnen ze holen graven om hun jongen te werpen. De meeste konijnen leven in de duinen en op de hogere zandgronden in het zuiden en oosten van ons land. Ook in beboste gedeelten op de kleigronden komen ze voor, zij het in mindere mate. In natte duinvaleien en polders ontbreken ze. Konijnen hebben een hekel aan „natte voeten”. Door de aanleg van talrijke zandlichamen zoals wegen en dijken hebben ze zich over heel Nederland kunnen verspreiden.

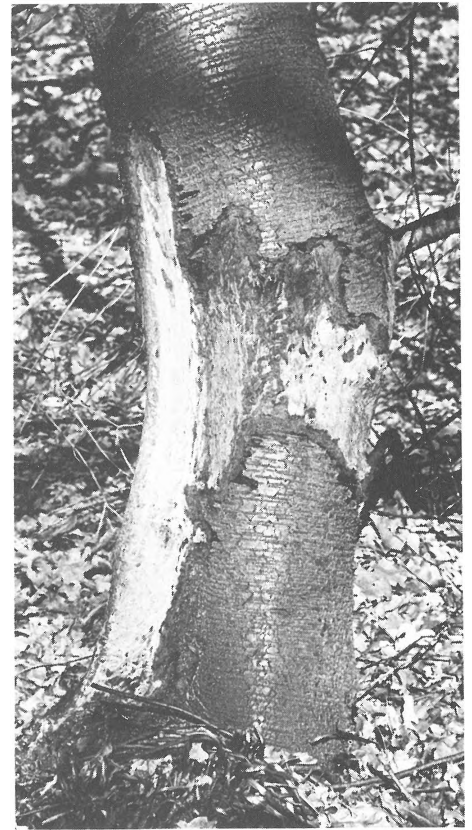
Grazers

Konijnen zijn vooral grazers. Onderzoek

naar voedselkeuze vindt meestal plaats door het analyseren van maaginhoud en keutels. Het konijnenmenu is gevarieerd. 's Winters worden voornamelijk grassen gegeten, maar ook schillen ze bast van bomen en struiken. In de duinen wordt vooral aan de kardinaalsmuts en kruipwilg geknaagd. Wortels staan ook op het menu. In konijnrijke gebieden vindt men vaak krabgaten, waarbij de worteltoppen zijn afgeknaagd. In het voorjaar, wanneer de kruiden ontkiemen en het gras gaat groeien treden betere tijden aan voor het konijn. Kruiden prefereren ze boven grassen. Het is dan ook niet verwonderlijk, dat de voortplanting juist in het voorjaar start. Ruwe en stekelige planten worden gemeden evenals sommige giftige plantesoorten.

Landschapsinvloeden

Konijnen beïnvloeden het landschap door te grazen, graven en knagen. Het effect van deze activiteiten kan onderzocht worden door vergelijking van proefvlakken met en zonder konijnen. Door middel van gaas worden proefvlakken konijnenvrij gehouden. De invloed die konijnen op de vegetatie uitoefenen wordt dikwijls positief gewaardeerd. Door hun graasactiviteit wordt het milieu geschikt gemaakt voor kieming van eenjarige en rozetplanten. Konijnen prefereren de jonge sappige eiwitrijke stadia van planten. Alhoewel de zachte keutels, die het maagdarmkanaal gepasseerd zijn, opnieuw worden opgenomen en herkauwd, verteren ze hun voedsel niet zo efficiënt als de echte herkauwers. De harde uitgeschoten grassen en kruiden worden gemeden. Zo ontstaat een afwisseling tussen hoge en lage vegetaties. Vooral in de duinen leidt konijnenbegrazing tot een mozaïek van open mosrijke en gesloten begroeiingen, waarbij struikvegetaties sterk begrensd worden. De variatie wordt vaak nog versterkt, doordat de keutelhopen begroeid raken met stikstofminnende planten. Een duinweide die begraasd wordt door konijnen gaat er botanisch gezien op vooruit. Grazers kunnen een belangrijke rol spelen bij het beheeren van natuurgebieden. Dit blijkt uit begrazingsexperimenten met onder andere runderen, schapen en ganzen. Een van de vaak gewenste effecten is het openhouden van

Konijnenvraat aan boomstam. (Foto Fred Hess)

vegetaties, door bosuitbreiding tegen te gaan. De activiteiten van konijnen sluiten vaak goed aan bij die van grootgrazers. Vooral in de duinen wordt het dichtgroeien van open vegetaties met bomen en struiken door konijnen voorkomen.

Konijnenvraat

Konijnen kunnen soms schadelijk zijn. Meestal is dit tijdelijk en plaatselijk. In de duinen eten ze van de helm, die geplant wordt om zandverstuivingen tegen te gaan. Schade aan land- en tuinbouwgewassen treedt vaak op wanneer de akkers grenzen aan natuurgebieden. Bomen en struiken kunnen het loodje leggen door konijnenvraat in de winter. Veel schade kan voorkomen worden door gewasbescherming. Men kan planten aanbieden die door konijnen graag worden gegeten. In de winter kan men snoeihout laten liggen of uitleggen. Manchetten of afweermiddelen kunnen jonge bomen beschermen tegen vraat. Met rasters kan een gebied redelijk konijnvrij worden gehouden.

Andere dieren

Konijnen hebben een veelzijdige invloed op andere dieren. Allereerst is er de invloed via de vegetatie. Konijnen zorgen met hun grazen en graven voor een afwisseling tussen open en gesloten begroeiingen. Veel dieren varen hier wel bij. Vlinders en andere insecten hebben meer levenskansen, waarvan ook insecteneters zoals egels en veel vogels profiteren. Bodembroeders vinden goede broedplaatsen op de door konijnen opgehouden vlaktes. In Engeland wordt om die reden de konijnenstand in een aantal gebieden hoog gehouden. De muizenstand wordt waarschijnlijk negatief beïnvloed. Zij

Variatie in de vegetatie door konijnenvraat met open plekken, kort gras en struiken. (Foto Els Jans)

houden meer van lang gras, wat betere dekingsmogelijkheden biedt.

De graafactiviteit van konijnen is voor een aantal dieren van belang. Tapuit, berg-eend, kauw en vos gebruiken konijnenholen als schuil- en broedplaatsen.

Konijnen vormen een belangrijke voedselbron voor verschillende diersoorten. De meeste predatoren zijn in alle jaargetijden van het konijn afhankelijk. Voor de vos in de duinen is het konijn hoofdvoedsel (zie tabel).

Bedreiging

Predatie is een van de factoren, die sterfte onder konijnen veroorzaakt. De belangrijkste doodsoorzaak is echter de geringe kwaliteit en hoeveelheid voedsel in de winter. Vooral in strenge winters kan de sterfte aanzienlijk zijn. Door de hoge vruchtbaarheid van konijnen kan de populatie zich in het voorjaar meestal weer snel herstellen. Minder regelmatig en plaatselijk is de sterfte door myxomatose. Een virusziekte, die in de vijftiger jaren bijna de hele konijnenbevolking uitroeide. Tegenwoordig is het virus minder dodelijk en zijn veel konijnen resistent. De konijndichtheid wordt verder beperkt door parasieten, jacht en sociale factoren. Onder slechte omstandigheden

Wild konijn. (Foto Fred Hess)

zoals bij voedseltekort of stress-situaties door een hoge populatiedichtheid treedt zelfregulatie op. De vruchtbaarheid van de wijfjes neemt af waardoor de zwangerschap wordt afgebroken of de worpen kleiner en minder succesvol worden.

Jacht

Volgens de jachtwet behoren konijnen nog steeds tot de soorten waarop het hele jaar geschoten mag worden. Toch blijkt nog al eens dat in natuurgebieden waar konijnen niet worden bestreden, de stand door natuurlijke oorzaken binnen de perken blijft. De aanwezigheid van konijnen in de natuur

wordt dikwijls positief gewaardeerd. Jacht is dan nutteloos en schadelijk. ■

Literatuur

- Godijn, H., & J. M. Wallage, 1981. Het wilde konijn. Duin 4 (3).
 Lockley, R. M., 1954. Het leven der konijnen. Het Spectrum, Utrecht-Antwerpen.
 Provinciaal bestuur van Noord-Holland, 1985. Beheersnota Noordhollands Duinreservaat en provinciale landgoederen in Zuidkennemerland 1985/1990. Haarlem.
 Rijksinstituut voor Natuurbeheer, 1983. Natuurbeheer in Nederland; Dieren. Pudoc, Wageningen.
 Wallage-Drees, J. M., 1982. Konijnen als duinbeheerders. Duin 5 (2).
 Wallage, J. M., 1982. Duinkonijnen. Waddenbulletin 82: 123-125.

Tabel 1. Predatoren van het konijn. (naar Wallage-Drees 1982)

alle konijnen	jonge konijnenaa-seters	
vos	wezel	ekster
hermelijn	bosuil	ekster
bunzing	zilvermeeuw	zwarte kraai
verwilderde kat	kiekendief	
havik		

Meer aandacht voor vogels bij maaien riet Orchideeën of roerdampen?

Ron M. G. van der Hut & Wim Ruitenbeek

Sinds riet weinig opbrengt, maaien natuurbeschermers en vrijwillige landschapsbeheerders vele hectaren rietland op financieel dikwijls onrendabele wijze, in de hoop bijzondere plantengemeenschappen te behouden of te kreëren. Vaak maaien is echter ongunstig voor de vele, dikwijls bijzondere soorten rietvogels, die juist afhankelijk zijn van oud, overjarig riet.

Ontstaan van rietland

Stilstaand ondiep zoet of brak water zal, als daar niets tegen wordt gedaan, na verloop van jaren dichtgroeien met waterplanten die op den duur een steeds steviger bodem vormen.

Uiteindelijk zullen er houtige gewassen in ontkiemen, waardoor bos ontstaat. In deze ontwikkeling van open water naar (moeras)-bos vormen rietvegetaties een belangrijke tussenfase. Riet kan in vochtige tot natte, voedselrijke bodems de vegetatie domineren. Het kan al in het water groeien, en vormt met zijn vele ondergrondse uitlopers dichte matten die de bodem verstevigen, waardoor de groei van andere planten mogelijk wordt. Omdat rietland een overgangsfase in de genoemde ontwikkeling van de vegetatie (de suksessie) is, zal het in puur natuurlijke situaties op één zelfde plek slechts tijdelijk voorkomen, tenzij bijvoorbeeld begrazing of overstrooming een verdere suksessie onmogelijk maken. Maaien heeft een soortgelijk effect.

Rietland en vogelsoorten

In rietmoerassen kunnen veel verschillende soorten vogels tot broeden komen. In Nederland zijn de belangrijkste: purperreiger, woudaapje, roerdomp, bruine kiekendief, waterral, grote karekiet, kleine karekiet, bosrietzanger, rietzanger, snor, sprinkhaanrietzanger, rietgors en baardmannetje. Al deze soorten stellen niet dezelfde eisen aan hun (broed)biotoop. Rietvegetaties bestaan in vele typen en variaties met talloze overgangen. Een fijne verdeling in vegetatietypen, zoals floristen die hanteren, is voor vogels echter niet van belang.

Wel belangrijk zijn:

- de beschikbare oppervlakte;
- het onderscheid tussen nattere en drogere rietvelden;
- verschillen in groeikracht van het riet, die blijken uit verschillen in dikte en lengte van de stengels;
- de mate waarin het riet vermengd is met andere plantesoorten als oeverzegge, lisdodde, ruigtekruiden en struiken of bomen;
- de aanwezigheid en de structuur van een ondergroei;
- de dichtheid van de vegetatie, met name de stengeldichtheid.

Zeven zangvogels

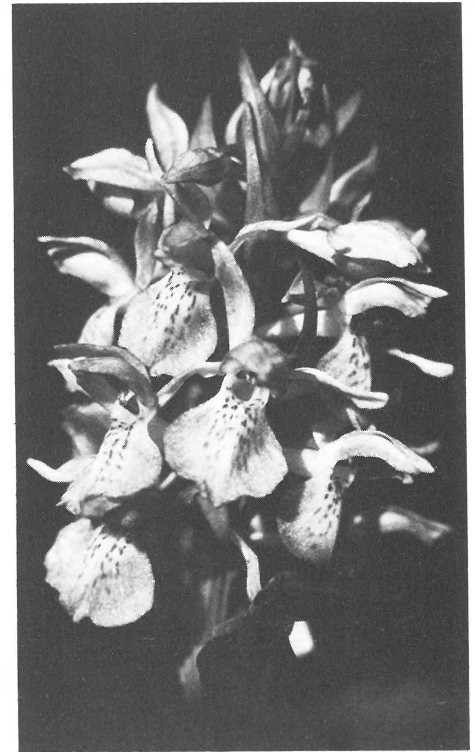
De mogelijke verschillen in biotoopkeuze binnen rietmoerassen kunnen goed worden geïllustreerd aan de hand van de verschillen die zeven soorten zangvogels op dit gebied vertonen. Recent onderzoek (Van der Hut,

1986; Leisler, 1981) heeft licht geworpen op de subtiele ekologische verschillen tussen deze soorten.

Grote karekieten broeden in hoog en dik overjarig riet, dat dikwijls in vrij diep water staat. Dunne rietstengels en de stengels van andere moerasplanten zijn niet stevig genoeg om het nest te kunnen dragen. Het nest wordt op 50 à 100 cm hoogte aan enkele stengels opgehangen. Grote karekieten leven geheel tussen de verticale rietstengels, waar zij zich als handige akrobaten langs en tussen bewegen. Hun voedsel pikken ze veelal aan een rietstengel hangend van het water.

De veel kleinere *kleine karekiet* neemt genoegen met lager en dunner riet dan de grote karekiet. Ze bereiken de hoogste dichtheden in niet met andere planten vermengde, overjarige rietvegetaties. Dergelijke vegetaties staan meestal in de vochtiger delen van de verlandingszones, maar het riet hoeft niet in water te staan. Het nest wordt net als bij de grote karekiet bevestigd aan enkele rietstengels, en hangt meestal tussen 50 en 70 cm hoog. Kleine karekieten zijn de enige zangvogels die ook wel in gemaaid of afgebrand rietland broeden, zij het altijd in veel lagere dichtheden dan in overjarig riet. Uit Engels onderzoek bleek in zo'n geval toch nog 82% van de vogels hun nest aan enkele overgebleven oude rietstengels te bevestigen. Slechts 18% bevestigde het nest geheel aan nieuwe stengels. In dat geval kunnen ze pas in juni met bouwen beginnen, omdat voordien het riet nog niet stevig genoeg is. Ook de stengels van lisdodden en biezen zijn niet stevig genoeg.

In moerassen zijn *bosrietzangers* meestal bewoners van ruderaal storingsvegetaties op plekken waar grond is omgewoeld of gestort. Het betreft meestal vegetaties van hoog opschietende ruigtekruiden als harig wilgeroosje en grote brandnetel op wat drogere plekken. Daarnaast komen ze voor in vochtige bosjes, grienden en dergelijke. Omdat storingsvegetaties slechts tijdelijk optreden, kunnen de aantallen bosrietzangers van plek tot plek en van jaar tot jaar sterk wisselen. De bosrietzanger is door zijn kortere tenen minder behendig in het klauteren in verticale stengels dan de beide karekieten. Daarom heeft hij in zijn biotoop en voor het bevestigen van het nest ook schuin of horizontaal staande en vertakte stengels nodig. Die vindt hij in de genoemde ruigtekruiden en bosjes. Omdat deze planten vooral in de drogere delen van moerassen groeien, komt de bosrietzanger vooral daar voor. Het nest vertoont overigens grote ge-

Rietorchis. (Foto Pieter Elbers)

lijkenis met dat van de kleine karekiet, maar is lossier van structuur. Het hangt op gelijke hoogte. Bij de bodem bevindt zich doorgaans evenmin een verdichte vegetatiestructuur van andere plantesoorten.

Rietzangers broeden bij voorkeur in overjarige rietvegetaties met een dichte ondergroei van lagere planten als oeverzegge. Dergelijke rietvelden bevinden zich meestal op iets drogere plekken dan de pure rietvegetaties waar de kleine karekiet de voorkeur aan geeft. Ze bouwen hun nest bij de grond tussen de dichte bodemvegetatie op de laag van afgebroken grove dode stengels en blad van riet, lisdodde en oeverzegge, de zogenoemde „kniklaag”.

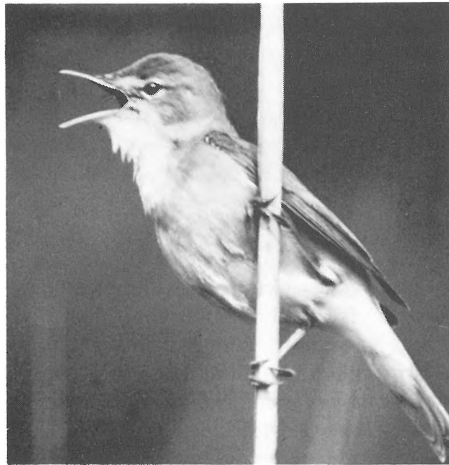
Het voorkomen van de *snor* lijkt, meer dan van de vorige zangvogels, beperkt tot grotere moerassen. Daarin bewonen zij vegetaties die qua structuur sterk lijken op de broedbiotopen van de rietzanger. Ook de snor geeft de voorkeur aan overjarig riet met een dichte ondergroei van oeverzegge en bouwt zijn nest op de kniklaag van dode planteresten. Struiken in de omgeving kunnen dienen als zangpost. Snorren zijn minder klauteraars in stengels, maar lopen vooral door de dichte bodemvegetatie.

De *sprinkhaanrietzanger* broedt in lagere vegetaties dan de andere moeraszangers, bijvoorbeeld van ijl riet of duinriet met een dichte ondergroei van grassen en met veel dood plantenmateriaal op de grond. Vergelijkbare situaties vindt deze soort ook in jonge bosaanplantingen op vochtige grond, in hoogvenen en vochtige heidevelden. Het nest ligt op de grond verstopt in de dichte wirwar van levend en dood plantenmateriaal. Nog meer dan de snor beweegt de sprinkhaanrietzanger zich daar voornamelijk lopend en sluipend als een muis door de vegetatie.

De *rietgors* kan in de keuze van zijn broedbiotoop een generalist worden ge-

Grote karakiet. (Foto Paul Lodewijkx)

Kleine karakiet. (Foto Paul Lodewijkx)

Rietgors. (Foto Fred Hess)

noemd, die weinig kieskeurig is. Hij komt dus ook voor in haast alle hiervoor genoemde typen van rietmoerassen, als hij er zijn grondnest maar op de bodem kan verstoppen. Behalve in rietvegetaties komt de rietgors ook voor in allerlei andere typen van vochtige vegetaties.

Struktuur van de vegetatie

Samenvattend kan men stellen dat de biotoopkeuze van deze zangvogels grotendeels afhangt van de structuur van de vegetatie in rietmoerassen. Grote en kleine karekiet zijn sterk gebonden aan de verticale structuur

Woudaapje. (Foto Paul Lodewijkx)

van stevige, overjarige rietstengels, waar ze een hangend nest in bouwen. Een ondergroei van andere planten zou hun geklauter in de rietstengels maar hinderen. Bovendien beïnvloedt een ondergroei van andere planten de groei van riet nadelig. Biotoop en nestplaatskeuze van de bosrietzanger lijkt hier erg op, maar deze soort heeft ook meer horizontale takken en stengels nodig om zich aan vast te houden en het nest aan te bevestigen. Ook zijn nest hangt, en hij mijdt een dichte vegetatie bij de bodem.

De andere soorten broeden bij de bodem in de kniklaag en geven daarom de voorkeur aan een extra dichte bodemvegetatie om het nest in te verstoppen. De sprinkhaanrietzanger wijkt af van de snor en de rietzanger door een voorkeur voor een lagere en grassiger begroeiing. Figuur 1 geeft de biotoopkeuze van deze zangvogels schematisch weer. Het is goed te bedenken dat op deze wijze alleen de voorkeuren van de genoemde soorten zijn aangegeven. In de praktijk lopen deze biotooptypen geleidelijk in elkaar over en neemt iedere soort dikwijls ook met voor de eigen soort minder optimale omstandigheden genoegen. Daardoor lijkt het in het veld dikwijls of de soorten vol-

strekt willekeurig naast en door elkaar voorkomen.

Maaien niet langer rendabel

Het grote probleem bij het beheren van rietlanden is het terugdringen van de succesie om bosvorming te voorkomen. Vanouds werden zeer veel rietlanden commercieel geëxploiteerd, en vrijwel jaarlijks gemaaid voor de rietopbrengst. Met het verdwijnen van veel rieten daken is het maaien van riet niet of nauwelijks rendabel meer. Dat leidde in de tweede helft van deze eeuw tot verwaarlozing en verruiging van steeds meer rietlanden. Natuurbeschermingsorganisaties moesten in hun reservaten het maaien dikwijls met verlies uitvoeren, wilden zij de unieke flora en fauna van hun rietlanden behouden. Om geld te besparen werden rietvelden ook wel afgebrand. Buiten natuurreservaten zijn organisaties voor vrijwillig landschapsbeheer op grote schaal rietpercelen gaan maaien, die door de boeren niet langer werden onderhouden. Daarnaast zijn waterschappen de rietkragen langs vaarwateren blijven maaien, omdat de rietkraag dan sterk blijft en een goede oeverbescherming vormt.

Flora versus fauna

De maaieregimes van reservaatbeheerders en vrijwillige landschapsbeheerders zijn haast altijd gericht geweest op het behoud, de terugkeer of het ontstaan van vegetaties met bijzondere plantesoorten, zoals de verschillende soorten orchideeën die in schraal rietland voor kunnen komen. Daarvoor is het nodig dat men zulke percelen ieder jaar maait en het gemaaide riet afvoert. Alleen dan kan de gewenste vershraling van de bodem ontstaan of gehandhaafd blijven.

Bestudering van de biotooppeisen van de verschillende soorten rietvogels leert echter dat zij vrijwel allemaal gebonden zijn aan overjarig riet. Dat wil zeggen: riet dat tussen het vorige groeiseizoen (de zomer) en het nieuwe broedseizoen *niet* gemaaid is. Een op het behoud van bijzondere planten gericht maaibeheer is dus strijdig met een op het behoud van vogelpopulaties gericht beheer van rietmoerassen. Dit bleek onder andere in het Westzijderveld bij Zaandam.

Rond 1980 lag daar veel „verwaarloosd” rietland en broedden er zeer veel rietvogels, waarvan de rietzanger het talrijkst was. Nadien is er een strenger maaibeheer ingevoerd, waardoor alle rietvogels er op achteruitgingen en de kleine karekiet de algemeenste soort werd. Dit betekent dat in rietmoerassen bij het beheer een keus gemaakt moet worden tussen planten of vogels. Tegenwoordig worden nog grote oppervlakten van voor planten weinig interessante rietvelden ieder jaar gemaaid, terwijl een op vogels gericht beheer biologisch veel interessantere terreinen op zou kunnen leveren.

Maaien ten behoeve van vogels

Toch zal in de meeste, vooral kleinere rietmoerassen ook ten behoeve van rietvogels gemaaid moeten worden, omdat zonder maaien het rietland verdwijnt. De oplossing ligt in het ieder jaar maaien van slechts een deel van een terrein. Als bovendien ieder jaar een ander deel wordt gemaaid, dan zal in geen enkel deel bosvorming kunnen ontstaan, en zullen er altijd percelen met overjarig riet beschikbaar zijn. Met een dergelijk

beheer bestaat nog weinig ervaring, waardoor onbekend is om de hoeveel jaar ieder deel van een terrein gemaaid zou moeten worden, en dus hoe groot het te maaien deel moet zijn. Experimenten en onderzoek met een dergelijk beheer zouden interessante feiten op kunnen leveren. Mogelijk zijn hier ook geen algemene regels voor te geven, en hangt één en ander af van de omstandigheden ter plaatse van bodem, water en voedselrijkdom. Voor veel terreinen lijkt eens in de drie jaar maaien waarschijnlijk voldoende. In dat geval kan dus 2/3 van het aanwezige rietland met overjarig riet beschikbaar zijn voor de rietvogels. Als zou blijken dat maaien nog minder vaak kan, is de beschikbare oppervlakte met overjarig riet evenredig groter.

Rietland in weidevogelgebieden

In sommige voor weidevogels belangrijke, waterrijke veenweidegebieden komen langs sloten en vaarten veel rietkragen en rietpercelen voor. Als men deze niet maait, hebben zij als verticale, uitzicht belemmerende elementen in het landschap een negatief effect op de vestiging van weidevogels. De meeste weidevogelsoorten broeden bovendien graag in gemaaid rietland. In dergelijke terreinen zal men dus een zorgvuldige afweging moeten maken tussen de belangen van riet- en weidevogels om te bepalen waar men ieder jaar en waar men zo min mogelijk moet maaien. In dergelijke gevallen kan men lange, smalle rietkragen, die voor rietvogels relatief onbelangrijk zijn, maar die veel uitzicht belemmeren, waarschijnlijk beter jaarlijks maaien. Voor bredere rietpercelen, die voor rietvogels veel gunstiger zijn, maar die relatief weinig uitzicht belemmeren, zou dan een meerjarig maaibeheer kunnen gelden.

Variatie

Een blik op figuur 1 leert dat het van belang is binnen een rietmoeras zoveel mogelijk variatie te handhaven. Bij een meerjarig maaibeheer moet men er dus voor waken niet steeds alle rietland van één der geschetste typen te maaien. In het ideale geval zou-

den steeds flinke stukken van ieder type on-gemaaid moeten blijven.

De aanwezigheid van enig struikgewas kan de aantrekkelijkheid van een rietmoeras voor verscheidene vogelsoorten vergroten (woudaapje, rietzanger, bosrietzanger, snor, blauwborst). Om te voorkomen dat struiken bomen worden, dienen ook deze na een aantal jaren te worden teruggezet. Ook hierbij geldt: niet allemaal tegelijk en niet tot de grond. Want dan is er enige jaren niets meer.

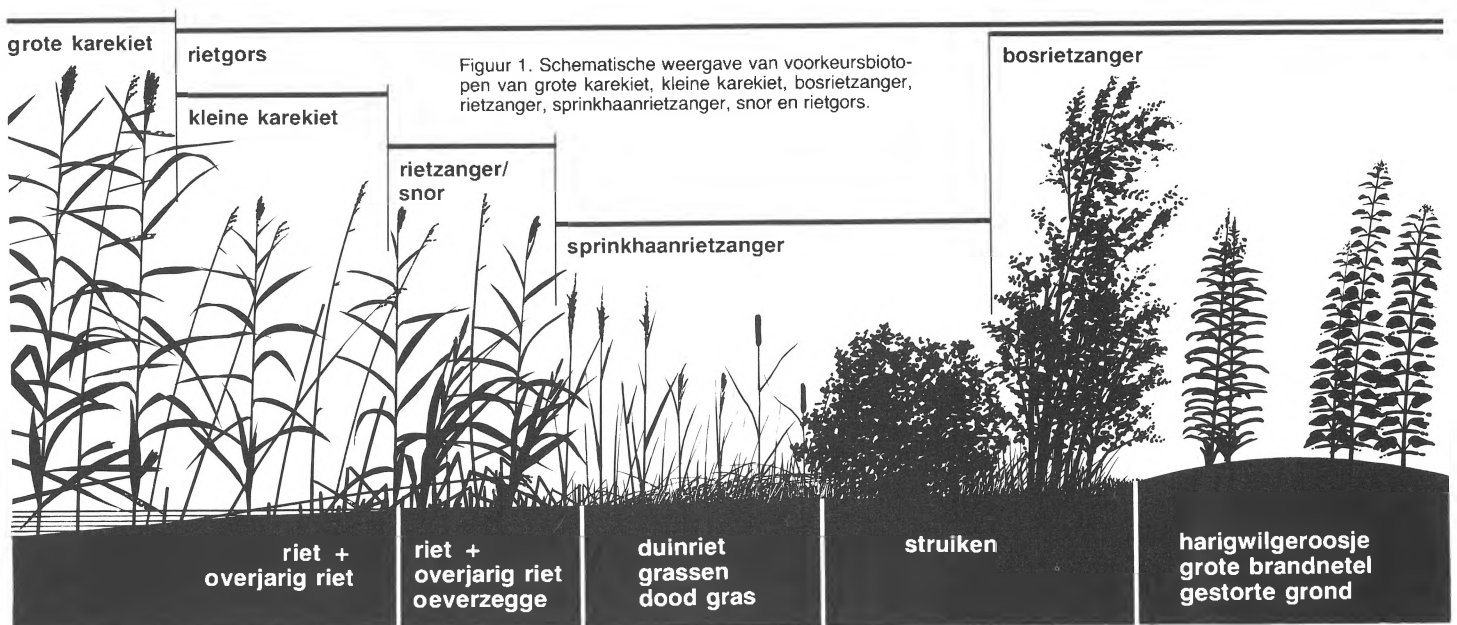
Voor het beheer van vogelpopulaties is het tijdstip van maaien niet erg belangrijk, als het maar voor het begin van het broedseizoen (begin maart) gebeurt. Na die tijd is maaien uit den boze, omdat het tot verstoring en verlies van nesten kan leiden. Gemaaid riet moet men afvoeren omdat het anders verruiging van de vegetatie in de hand werkt. Het afbranden van riet heeft nog sneller verruiging tot gevolg, omdat het meer stikstof, versneld in de grond brengt. Branden is wel goedkoop, maar uit een oogpunt van natuurbeheer voor flora en fauna ongewenst.

De praktijk moet het leren

Bij een zorgvuldige keuze van terreinen en afweging van belangen zal op deze wijze de voor rietvogels geschikte oppervlakte in Nederland flink kunnen groeien. De praktijk zal moeten leren welk maaibeheer uiteindelijk optimale resultaten geeft. Vooral in gebieden met relatief kleine oppervlakten rietland, waar nu dikwijls alles wordt gemaaid, zal de geschetste werkwijze zinvol zijn. ■

Literatuur

- Catchpole, C. K. 1974. Habitat selection and breeding success in the reed warbler (*Acrocephalus scirpaceus*). *Journ. Anim. Ecol.* 43: 363-380.
- Hut, R. M. G., 1986. Habitat choice and temporal differentiation in reed passerines of a Dutch marsh. *Ardea*, f8: 159-176.
- Leisler, B., 1981. Die ökologische Einmischung der Mitteleuropäischen Rohrsängern (*Acrocephalus, Sylvia*) I. Habitattrennung. *Die Vögelwarte* 31: 45-74.
- Rijksinstituut voor Natuurbeheer, 1983. Natuurbeheer in Nederland 2. Dieren, Pudoc, Wageningen.
- Rijksinstituut voor Natuurbeheer, 1984. Natuurbeheer in Nederland 1, Levensgemeenschappen. Pudoc, Wageningen.

Belachelijke gedachten van OVB

Henrik de Nie

OVB-Bericht is het voorlichtingsblad van de Organisatie ter Verbetering van de Binnenvisserij. In dit blad is men soms bijzonder geestig en ironisch over de zin van de natuurbeschermingswet. Zij hebben ontdekt, dat een in de natuurbeschermingswet genoemde vissoort (de rivierdonderpad) zich zo nu en dan vergriipt aan de eieren van een in Nederland praktisch uitgestorven soort, de beekforel. Wisten ze dan nog niet dat een eveneens beschermde egel wel eens een ook al beschermde adder eet en dat een meerval wel eens een bittervoorn zou kunnen verslinden?

Kwinkslag

De trekkende forel, de zeeforel, is een weinig algemene diersoort omdat het beek- en riviermilieu verloedert. Een door de Raad van Europa ingestelde commissie heeft deze soort op de lijst van de in ons werelddeel bedreigde diersoorten gezet. De Nederlandse natuurbeschermingsraad heeft daarom voorgesteld om beide ondersoorten van de forel op te nemen in de natuurbeschermingswet. Blij verrast constateert de anonieme scribent in OVB-Bericht 1985-4: „Voor de rivierdonderpad lijkt het dan maar het beste om een tweedeling te maken: rivierdonderpadden die kuit en visbroed eten (...) naar de visserijwet en rivierdonderpadden die dat niet doen mogen onder de natuurbeschermingswet blijven”. Na zelf vastgesteld te hebben dat dit „een belachelijke gedachte” is, leidt de schrijver af dat de hengelbaar eerder in aanmerking komt om onder de natuurbeschermingswet te vallen.

In periodieken van pleziervissers mag dit type vermaak over natuurbeschermers bon ton zijn, een semi-overheidsorganisatie als de OVB had ik wijzer gedacht. Nu ze dit niet zijn, volg ik de schrijver maar even in dit staaltje van humor door vast te stellen dat de SKF hoopt dat de pleziervisserij net zo zeldzaam mag worden als nu de steur is.

Wens natuurbescherming

De natuurbeschermingsraad heeft nog 9 vissoorten onder de aandacht gebracht om eventueel te worden opgenomen in de natuurbeschermingswet. Daarvoor gebruikt ze het criterium „bedreigde diersoort” en het criterium „kwetsbare diersoort”. Bedreigd wil zeggen dat de vis praktisch is uitgeroeid, maar dat met herintroductie en zorgvuldig handhaven van strenge beschermingsmaatregelen de populatie weer een kans krijgt. In een rapport van de Raad van Europa worden behalve de steur ook genoemd: houting, grote marene, zeeforel en de zalm (zeer zeldzaam geworden zalmachtigen) en verder nog de elft en de fint twee riviertrekvisen die tot de haringachtigen behoren).

Dan zijn er nog vijf kwetsbare vissoorten. Dit zijn dieren die door allerlei ingrepen van de mens, zoals het stuwen van rivieren en de vervuiling van het oppervlaktewater, steeds verder in aantal afnemen. Hieronder vallen de reeds genoemde beekforel en de vlagzalm. De paaiplaatsen van de beekforel in de Zuid-Limburgse beken zijn in de zestiger jaren door vervuiling vernietigd. De vlag-

zalm is daar in de vorige eeuw al uitgestorven. Verder staan op de lijst: zeeprick (een zeer primitieve, parasitaire levende vis, die net als de zalm van zout naar zoet water trekt om te paaien), en twee karperachtige riviervisen die nog in de Limburgse Maas voorkomen: sneep en barbeel.

Wat wil de OVB?

Al eerder oefende de OVB kritiek uit op dit voorstel van de natuurbeschermingsraad, ook toen in een anoniem stuk (OVB-Bericht 1984-4). Hieruit konkludeer ik, dat het niet om de privé mening van een OVB medewerker gaat, maar om een min of meer formeel standpunt. Hier geen grapjes. Men begint zelfs met zich solidair te verklaren met de bedoelingen van de natuurbeschermingsraad. Vervolgens wordt gesuggereerd dat deze raad nauwelijks beseft dat formele regels geen effect hebben in tegenstelling tot concrete maatregelen, die leiden tot bescherming van het leefgebied van de vis. Visserijdeskundigen schijnen zich dat wel 24 uur per dag te realiseren, daarom betreurt de OVB het, dat er geen visserijdeskundige in de raad zit. In een volgende alinea moet de schrijver dan toch constateren dat de natuurbeschermingsraad in zijn rapport wel praat over biotoopbescherming, maar hij gaat niet in op de uitleg die raad geeft over de mogelijkheid van biotoopbescherming via deze wet. De natuurbeschermingsraad zegt, dat nadrukkelijker dan in de Jachtwet en de Visserijwet in de Natuurbeschermingswet het verontrusten en het bemachtigen van eieren en nesten strafbaar wordt gesteld. Een beetje jurist kan verontrusting in het paaigebied van de vis daaronder verstaan.

Daarentegen maakt de OVB zich zorgen over het strafbaar stellen van mensen die rondrijden met dode of levende vis die in de Natuurbeschermingswet is opgenomen. Nogal schijnheilig stelt ze, dat het op die manier onmogelijk wordt om bedreigde visen als de zalm te herintroduceren. In het rapport van de natuurbeschermingsraad wordt overigens wel degelijk aandacht besteed aan de praktijk van herintroductie. De huidige Natuurbeschermingswet bevat zelfs een artikel waarbij ontheffing kan worden gevraagd aan de minister voor het in bezit hebben van een beschermde diersoort. Uit dit alles blijkt dat het rondrijden met levende vis voor herintroductie-doelende helemaal niet bijvoorbeeld juridisch-technisch onmogelijk is. Wat de OVB waar-

schijnlijk het meest irriteert zijn de vele „alsen” en „maren” die de natuurbeschermingsraad verbindt aan herintroductie. De natuurbeschermingsraad wil duidelijkheid, liefst vooral, over het ecologisch effect. Verder hecht de raad aan raszuiverheid; ze wil dat dieren die opnieuw worden geïntroduceerd zoveel mogelijk lijken op het ras, dat in Nederland is uitgestorven.

Het kweken en verkopen van vis staat de OVB meer aan dan het onderzoek doen naar de ecologische effecten. Gelukkig is ze tot het laatste wel degelijk in staat. Het eigen onderzoek naar het effect van de introductie van jonge snoek oogstte internationale erkenning. De OVB verdient lof voor het feit dat hierover zelfs in Argus werd gepubliceerd, hoewel het resultaat kon worden uitgelegd als een kritiek op de jarenlange praktijk van het pootsnoek uitzetten.

Belang pleziervisserij

De OVB wil begrip voor de belangen van de pleziervissers. Voor de pleziervisserij is vaak het vangen van vis doel en een gevarieerde en inheemse visfauna middel (inheems veelal niet eens belangrijk). Voor de natuurbescherming is het behoud van de inheemse visfauna een doel op zich. In de praktijk behoeft dit echter niet tot onverzoenlijke tegenstellingen te leiden. Daarom is het niet verstandig om iedere pleziervisser bij voorbaat voor derderangsnatuurbescherming uit te maken. Maar ik vind wel dat het peil van hun reacties op de voorstellen van de natuurbeschermingsraad als een soort toetssteen gelden.

Het is nogal vreemd om te zien dat de jagers in het verleden feitelijk gemakkelijker afstand hebben gedaan van het recht om op een aantal soorten ganzen en eenden te jagen, dan nu de georganiseerde pleziervisserij doet ten opzichte van de vissoorten die de natuurbeschermingsraad noemt. En dat terwijl de bedreiging voor het voortbestaan van de populaties van deze vissen aanmerkelijk groter is dan die van bijvoorbeeld de rotgans of de grote en de middelste zaagbek.

Om kort te gaan, de OVB heeft met deze reacties getoond nog lang geen Organisatie ter Verbetering van het Aquatisch Milieu te zijn, maar een klub, die haar klanten gebrekking en tendentius over de bedoelingen van de natuurbeschermingsraad voorlicht. ■

Literatuur

- Anoniem, 1984. Wat betekent de natuurbeschermingswet voor bedreigde vissoorten. OVB-Bericht 84/4: 71-75.
- Anoniem, 1985. In en uit de natuurbeschermingswet? OVB-Bericht 85/4: 90.
- CRM, 1974. Beschermde Planten en Dieren. Staatsuitgeverij, Den Haag.
- Grimm, M. P., 1983. De Snoek. Argus 8 (2): 11-15.
- Natuurbeschermingsraad, 1984. Herziening besluiten inheemse plante- en diersoorten. Rapport, Utrecht.
- Nijssen, H. & S. J. de Groot, 1975. Zoetwatervis. KNNV, Hoogwoud.
- OVB, 1984. De Nederlandse zoetwatervis. OVB, Nieuwegein.
- Steenvoorden, JAHM, 1970. Onderzoek naar de achteruitgang van de visstand in Zuidlimburgse beken en de gestuwde Maas ten gevolge van waterverontreiniging. Verslag Natuurbeheer 52, Wageningen.

Schiethagel: legt de natuur het loodje?

Joyce Klink, Karin van Knippenberg

Reeds enkele malen is in Argus aandacht besteed aan loodvergiftiging bij watervogels (Kattens 1977, Bos 1984). Deze artikelen handelen over loodkorrels, in het milieu gebracht door jagers. Niet alleen bij de jacht maar ook bij het kleiduienschieten wordt gebruik gemaakt van hagelpatronen met loodkorrels. „Het Zwanenwater” is een uitgestrekt natuurgebied in de Noord-Hollandse duinen bij Callantsoog, nu eigendom van Natuurmonumenten. Voorheen (1960-1972) was er een kleiduienschietbaan gevestigd.

Twee studentes Milieuhygiëne van de Landbouwhogeschool te Wageningen hebben onderzoek verricht naar de verspreiding van lood in het Zwanenwater, en de effecten van lood op dieren en planten.

Klachten

Aanleiding tot loodonderzoek was de klacht van een agrariër wiens bouwland gedeeltelijk lag in het onveilige gebied van de kleiduienschietbaan te Anna Paulowna. Lexmond (1984) toonde aan dat het verhoogde loodgehalte van de bodem geen opbrengstverlies van spinazie gaf, maar wel tot een geringe stijging van de loodopname door dit gewas leidde. De bodem bij Anna Paulowna is kalkrijk en meer kleiachtig. De verwachting was, dat op kalkarme zandgrond de effecten van het lood uit schiethagel groter zouden zijn. Daarom is er een onderzoek gedaan op de voormalige kleiduienschietbaan van het Zwanenwater, gelegen in de kalkarme duinen.

Resultaten onderzoek

De voormalige kleiduienschietbaan in het noorden van het Zwanenwater omvat ongeveer 5 ha, het gehele natuurgebied omvat 580 ha. De belangrijkste resultaten uit het (literatuur-)onderzoek zijn:

– De *bodemloodgehalten* in het voormalige schietterrein zijn hoog. De hoogste gevonden waarde is 70.000 mg lood per kg droge stof. Het lood is vrij immobiel en blijft in de bovenste 20 cm van de bodem.

– Het *loodgehalte in planten en dieren* neemt significant toe als het bodemloodgehalte toeneemt, met andere woorden de biologische opneembaarheid van het lood is groot. Er kon geen konklusie worden getrokken omtrent ophoping van lood in de voedselketen. Toxische effecten van het opgenomen lood op de planten en dieren, konden niet vastgesteld worden.

– Lood uit uitlaatgas is tot nu toe de grootste bron van *loodbelasting voor de Nederlandse bodem* (780 ton per jaar), metallisch lood tengevolge van schietactiviteiten is de tweede bron van loodbelasting voor de Nederlandse bodem (600 ton per jaar; cijfers anno 1977).

Kleiduienschieten

Een kleidui is een schoteltje dat vroeger uit klei werd gebakken en tegenwoordig uit asfalt wordt vervaardigd. Afhankelijk van het type schietinrichting, wordt de kleidui door een machine in een bepaalde richting weggevoerd als doel voor een schutter. Het

kleiduienschieten is een zelfstandige tak van de schietsport, maar wordt ook veel als schietoefening gebruikt door mensen die ook op wild jagen.

Er wordt geschoten met hagelpatronen. Eén patroon bevat ongeveer 370 hagelkorrels (= 35 gram hagelkorrels). Eén hagelkorrel bestaat voor ongeveer 94% uit lood. Literatuurgegevens over loodbelasting van de bodem zijn: kleiduienschietbaan Hemrik 22.000 korrels/m², schietput in rietkraag 15-30 korrels/m².

Het Zwanenwater

Het Zwanenwater is een op het eerste oog niet al te uitbundig begroeid duinterrein met daarin 2 vrij ondiepe plassen omzoomd door moeras- en rietland, temidden van duinformaties. Het gebied ontleent zijn bekendheid aan de lepelaars die hier jaarlijks met 40 à 50 paren broeden. De naam Zwanenwater is misleidend, er zijn geen zwanen.

Het voormalige schietterrein in het Zwanenwater omvat een nat en een droog gebied. Het natte gebied herbergt veel kruipwilt en is in herfst en winter erg moerassig of staat onder water. Het droge gebied omvat heideheuveltjes en struwelen. De loodverontreiniging was het meest geconcentreerd op twee plaatsen die wij de oostelijke en westelijke loodheuvel noemden. Deze plekken waren vrijwel onbegroeid (slechts wat buntgras) en bezaaid met hagelkorrels.

Bij het kleiduienschieten zijn er twee hoeken waaronder de raakkans het grootst is (de hoeksnelheid van de schotel is dan het geringst). Uitgaande van deze twee hoeken en het bereik van een geweer komen de twee loodheuvelds overeen met de plekken waar theoretisch de meeste hagel terecht moet komen.

Bodemonderzoek

Het bodemonderzoek op de voormalige kleiduienschietbaan van het Zwanenwater werd als volgt uitgevoerd. Om de 30 m werden bodemonsters tot 5 cm diep gestoken. Alle monsterpunten lagen minstens 100 m van de weg om loodverontreiniging door uitlaatgas te voorkomen. De gevonden bodemloodgehalten waren zeer hoog. Dit was te verwachten van de twee loodheuvelds waar nog zeer veel hagelkorrels zichtbaar waren.

Kleiduienschutters. (Foto Martin Stevens)

Echter ook op plaatsen waar hagelkorrels niet zichtbaar aanwezig waren, was het loodgehalte hoog. Door corrosie van de hagelkorrels is het lood daar kennelijk in andere vormen overgegaan. Van de 67 monsterpunten hadden 43 punten een loodgehalte van meer dan 600 mg/kg droge stof. Deze 600 mg/kg is de toetsingswaarde ten behoeve van sanering(-sonderzoek) van het ministerie VROM. Van de 67 monsterpunten hadden 21 punten zelfs een gehalte hoger dan 5000 mg/kg droge stof. De bodem was enigszins zuur (gemiddeld pH-CaC/2 = 4). Dit was ook wel te verwachten omdat de duinen ten noorden van Bergen kalkarm zijn. Uit literatuurstudie bleek de mobiliteit van lood hoger te zijn in zure grond en in grond met weinig organische stof of weinig klei.

Plantenonderzoek

Het bodemonderzoek geeft weer hoeveel lood de grond bevatte ongeacht de vorm van het lood. Over het effect van loodverontreiniging op planten en dieren valt pas iets te zeggen als ook bekend is hoeveel van het lood in biologisch opneembare vorm aanwezig is. Uit praktische overwegingen is het onderzoek niet uitgevoerd met een plantensoort van het Zwanenwater maar met het sneller groeiende kweekgewas radijs. Deze radijs werd in een kas uit zaad gekweekt, op grond afkomstig van het Zwanenwater. Hiervoor waren 5 monsterplaatsen uitgezocht met verschillende loodgehalten (5 mg/kg tot 70.000 mg/kg). Om de biologische opneembaarheid te bepalen werd het loodgehalte van de radijsknolletjes en radijsblaadjes gemeten. Om de toxiciteit van het lood te bepalen werden de opbrengsten aan radijsknolletjes en radijsblaadjes bepaald. De konklusies uit het plantenonderzoek zijn:

– De opbrengst van radijs (zowel knol als blad) wordt niet beïnvloed door het loodgehalte van de grond.

– Bij de zandgrond uit het droge gebied was

het loodgehalte van radijs (zowel knol als blad) significant gekorreleerd met het loodgehalte in de grond.

– Zandgrond met een loodgehalte van 360 mg/kg droge stof of meer, geeft radijs die ongeschikt is voor menselijke consumptie.

– Bij de humusrijke grond uit het natte gebied werd het loodgehalte van de radijs (zowel knol als blad) niet beïnvloed door het loodgehalte van de grond.

Mogelijke verklaring voor deze laatste bevinding is binding van lood aan organische stof of in het zeer slecht oplosbare lood-sulfide. De bevinding dat de opbrengst van de radijs niet beïnvloed wordt door lood, lijkt tegenstrijdig met de veldwaarneming dat de twee plaatsen met de hoogste bodemloodgehalten slechts zeer summier begroeid waren met wat buntgras.

Dierenonderzoek

Het dierenonderzoek werd gedaan aan wormen en muizen. De wormen waren afkomstig van een kwekerij en werden gedurende 2, 4 en 6 weken in potten gehouden met grond afkomstig van de voormalige schietbaan. De muizen waren afkomstig van het voormalige schietterrein en zijn daar dus op loodhoudende grond opgegroeid. De biologische opneembaarheid van het lood werd bepaald aan de hand van het loodgehalte in de wormen en in de muizenlevers. De toxiciteit van het lood werd bij de wormen bepaald aan de hand van coconproductie, graafactiviteit, voedselopname en gewichtstoename. De biologische opneembaarheid bleek duidelijk: het loodgehalte in wormen en in muizenlevers was significant verhoogd als de dieren blootgesteld waren aan loodhoudende grond. Evenals bij de plantenproef bleek bij de wormenproef dat de biologische opneembaarheid van het lood minder was bij de humusrijke grond uit het natte gebied.

Er konden geen toxische effecten van het lood vastgesteld worden omdat de waarnemingen aan de 4 parameters grote spreiding te zien gaven. Literatuuronderzoek over loodblootstelling bij dieren leverde op dat het effect het grootst is als de dieren *direct* gekonfronteerd worden met loodverontreiniging. Tot nu toe is niet gebleken dat *indirecte* loodblootstelling via de voedselketen plaatsvindt. Er is niet gebleken dat dieren lood ophopen en dus meer lood zouden bevatten dan het voedsel dat ze eten. Reden hiervoor is onder andere dat het lood voor een groot deel in het skelet terecht komt en daardoor niet door de predator gekonsumeerd wordt. Effecten van directe blootstelling aan lood uit schietthapel zijn duidelijk beschreven in de reeds genoemde artikelen van Bos en Kattens. Eén hagelkorrel is voldoende om een langzame, zeer pijnlijke dood van watervogels te bewerkstelligen.

Slotopmerkingen

In Nederland is het beleid gericht op het terugbrengen van loodverontreiniging door invoering van loodvrije benzine. Schietthapel, in het milieu gebracht door de jacht en door het kleiduivenschieten, is na benzine de tweede, ook zeer grote, bron van lood-

Kleiduivenschietbaan. (Foto Fred Hess)

De loodconcentratie bij eendeputen is enigszins vergelijkbaar met die van kleiduivenschietbanen. (Foto Fred Hess)

verontreiniging in Nederland. Duidelijk is dat er ook tegen loodverontreiniging door schietthapel maatregelen genomen moeten worden. Toekomstige loodverontreiniging door schietthapel kan voorkomen worden door de schietactiviteit te verminderen (uiteraard) of door een ander soort hagel te gebruiken. In dit laatste geval moet men er wel alert op zijn dat geen verschuiving van het probleem plaatsvindt van het ene naar het andere zware metaal. Voor de voormalige kleiduivenschietbaan in het Zwanewater wordt een sanering voorgesteld. Deze sanering houdt in dat van de twee zwaarst

verontreinigde plekken ± 15 cm grond verwijderd wordt. ■

Literatuur

- Bos, P., 1984. Loodvergiftiging bij watervogels. Argus 9 (4): 4.
- Kattens, J., 1977. Loodvergiftiging. Argus 2(3): 5-8.
- Klink, F. J. & E. L. K. van Knippenberg, 1985. Schietthapel: legt de natuur het loodge? Doctoraalverslag, Landbouwhogeschool Wageningen, vakgroep Bodemkunde en Plantevoeding.
- Lexmond, Th. M., 1984. Verontreiniging met lood van landbouwgrond gelegen in het onveilige gebied van een kleiduivenschietbaan. Rapport, Landbouwhogeschool Wageningen, vakgroep Bodemkunde en Plantevoeding.

Afschot lost spreekenschade niet op

Spreeuw en bescherming

Bas van den Toren

Heeft afschot van spreeuwen ter bestrijding van de schade die deze vogels aanrichten enige zin? Bij de Natuurbeschermingsraad begon men dat te betwijfelen. Zij raadde een onderzoek aan naar aard en omvang van spreekenschade in Nederland en naar het nut van de onbeschermd status van de soort. Het verslag van dat onderzoek is inmiddels verschenen bij het Ministerie van Landbouw en Visserij. Het resultaat van dat onderzoek is volstrekt duidelijk: afschot en de onbeschermd status van de spreeuw hebben geen zin. Ondanks deze duidelijkheid komt het rapport vervolgens tot uiterst warrige en dubieuze aanbevelingen.

Onbeschermd

Krachtens het Vogelbesluit 1937 is de spreeuw voorwaardelijk onbeschermd. Dit houdt in dat deze vogelsoort gedurende een bij ministerieel besluit nader te bepalen tijdvak van maximaal 2 jaar onbeschermd verklaard kan worden. Na het verstrijken van deze periode worden ze opnieuw onbeschermd verklaard. Zo niet, dan komen ze onder de bescherming van de Vogelwet. De spreeuw is sinds 1955 het gehele jaar door onbeschermd. Vóór 1955 is hij jarenlang binnen de broedtijd (april-mei) beschermd geweest.

Om spreeuwen (en andere onbeschermd vogels) met een vuurwapen te mogen doden, dient men in het bezit te zijn van een Vogelvergunning G. Houders van een geldige jachtakte of een vergunning ex-artikel 53 van de Jachtwet, hebben deze vergunning niet nodig. Voor het gebruik van vangmiddelen als netten, vallen, klemmen, lijm en vergif, kan ook een Vogelvergunning G worden verleend. Dit gebeurt slechts bij hoge uitzondering.

In 1979 is door de Ministerraad van de Europese Gemeenschap de zogenaamde Vogelrichtlijn aangenomen. Om de Europese vogelstand te behouden, gaat deze richtlijn uit van bescherming van alle in het wild levende soorten. Artikel 9.1 van deze richtlijn biedt mogelijkheden om hiervan af te wijken: onbeschermdverklaring is geoorloofd ter voorkoming van belangrijke schade, indien er geen andere bevredigende oplossing bestaat. Dat dit artikel voor velerlei interpretaties vatbaar is, blijkt uit de rol van Minister Braks in de rot-ganzenaffaire (zie Argus 86/2).

Momenteel is de spreeuw, op grond van artikel 9.1, onbeschermd in Nederland, België, Frankrijk, Ierland en Engeland. In Italië(!) en Luxemburg geldt een gedeeltelijke bescherming en in Denemarken en West-Duitsland zijn vergaande beschermende maatregelen getroffen. Vooral West-Duitsland speelt als zodanig een opvallende rol, omdat de spreeuw hier veel schade aanricht aan kersen en druiven.

Schade aan kersen en riet

Duidelijk inzicht in aard en omvang van spreekenschade bestaat nog steeds niet. Dit komt omdat onderzoek hieraan wordt bemoeilijkt door een aantal factoren:

- schade wordt meestal veroorzaakt door verschillende vogelsoorten;
- schade wordt veroorzaakt onder wisselende omstandigheden, zoals klimatologische factoren, ligging van percelen of aanwezigheid van alternatief voedsel;
- sommige fruittelers maken gebruik van alternatieve verjagingsmiddelen, andere niet waardoor een wisselend schadebeeld ontstaat;
- er bestaat geen standaardprocedure om de omvang van de schade aan fruit te bepalen;
- bij het schatten van schade zijn benadeelde fruittelers gauw geneigd deze te overschatten (soms zelfs om bestrijdingscampagnes te rechtvaardigen). Vaak worden kosten van preventie en verjaging ook bij die van de geleden schade opgeteld.

Vast staat dat de spreeuw de meeste schade aanricht aan kersen (zoete en zure). Dit komt ondermeer doordat veel fruittelers bijvoorbeeld appels en peren vroeg plukken en dan laten narijpen. De schadegevoelige periode (rijp aan de bomen) is dan zo kort mogelijk. Bij kersen kan dit niet omdat ze geen zetmeel bevatten en daardoor na de pluk niet kunnen narijpen door suiker te vormen. In de rijpe fase hangen ze dus nog aan de bomen. Een andere reden voor de schadegevoeligheid van kersen is dat er van zoete kersen nog geen bruikbare laagstambomen bestaan. Bij laagstambomen is schadepreventie eenvoudiger en doelmatiger (bijvoorbeeld door de bomen met netten te overspannen). Spreekenschade aan appels, peren, pruimen, aalbessen en aardbeien is veel geringer. Bovendien wordt deze schade mede veroorzaakt door andere vogelsoorten (kramsvogel, merel).

Uit het onderzoek bleek dat het percentage fruittelers dat zegt spreekenschade te ondervinden, per fruitsoort verschilt: Zoete

Zwerm spreeuwen. (Foto Henk Harmsen)

kersen: 100%, zure kersen: 69%, appels 36%, peren 25%, rode bessen 44%. In tabel 1 staan de geschatte schadebedragen. Die lijken aanzienlijk, maar de percentages van de totale opbrengsten zijn gering, behalve bij de kersen.

Tegenwoordig is er 6000 ha rietland in commerciële exploitatie. Het betreft voornamelijk winterriet, dat in de winter wordt geoogst en wordt gebruikt als dekriet voor daken. Als een spreekenzwerm in een rietveld neerstrijkt om te roesten, ontstaat er al gauw voor duizenden guldens schade. De riethalmen zijn niet bestand tegen het gewicht van de spreeuwen en breken, waardoor het waardeloos wordt.

Het effect van afschot

Afschot om het totaal aantal spreeuwen te verminderen is zinloos. Daarover is het rapport volstrekt duidelijk. Om vermindering van het aantal te bereiken zou men meer dan 50% van de populatie moeten afschieten. In Nederland schat men het aantal broedende spreeuwen op 725.000 paar. De totale populatie is echter groter: niet alle individuen komen tot broeden en in de zomer en herfst wordt onze broedpopulatie aangevuld met de eigen jongen en buitenlandse jonge

Tabel 1. Door spreeuwen veroorzaakte schade aan diverse soorten fruit in Nederland en het schadepercentage van de totale opbrengst. (naar Bles, 1985)

soort	schade per ha in guldens	totale schade in guldens	percentage schade
zoete kersen	1880	735.000	} 14%
zure kersen	730	245.000	
appels	345	1.960.000	} 0,7 - 1,5%
peren	495	635.000	
pruimen	555	92.000	
rode bessen	1020	98.000	
aardbeien	755	?	

spreeuwen die massaal naar ons land trekken. In 1984 bedroeg het geschatte aantal geschoten spreeuwen 550.000 exemplaren. Afhankelijk van het aantal jonge spreeuwen, vormt dit maximaal 30% van de Nederlandse populatie, en waarschijnlijk minder. Stopzetting van het afschot zou het totaal aantal spreeuwen zeer waarschijnlijk niet doen toenemen vanwege het tekort aan geschikte broedplaatsen, en andere doodsoorzaken dan afschot. Jacht voor aantalsreductie is derhalve nutteloos. In de praktijk blijkt het enige effect van het gebruik van het geweer uitstel van gewenning aan alternatieve verjagingsmiddelen te kunnen zijn. Alleen als zodanig kan het soms nuttig zijn. Na verloop van tijd raken spreeuwen gewend aan verjagingsmiddelen, soms zelfs zozeer dat als men een aantal spreeuwen in een boomgaard afschiet, de overige gewoon blijven zitten. Men kan het gewenningsproces vertragen door gebruik te maken van zoveel mogelijk verjagingsmiddelen, in combinatie met het geweer, en deze zo min mogelijk en onregelmatig te gebruiken.

Verjagingsapparatuur is echter veelal kostbaar en veel fruittelers schaffen deze dan ook niet aan (doorgaans maakt men alleen gebruik van het gaskanon). Ook jachttradities kunnen een reden zijn om geen alternatieve verjagingsmiddelen aan te schaffen.

Preventieve maatregelen

Onderzoek naar preventieve maatregelen wordt in Nederland niet of nauwelijks gedaan. Daar er de laatste jaren veel bekend is geworden over levenswijze en gedrag van spreeuwen, biedt onderzoek gebaseerd op ecologische en ethologische gronden, echter wel degelijk vooruitzichten.

Gebleken is dat bepaalde cultuurmaatregelen schade helpen beperken. Laat men bijvoorbeeld de hooitijd samenvallen met de kersenpluk, dan blijkt het voedselaanbod van insecten op het gemaaid gras spreeuwen aan te trekken zodat er minder schade in kersenboomgaarden wordt aangericht. Het maaien van gras in boomgaarden trekt om dezelfde reden spreeuwen aan. Men zou dit maaien dus in de schadegevoelige periode beter achterwege kunnen laten, wat echter om praktische redenen niet altijd uitvoerbaar is. Wel kan men pleiten voor het laten staan van economisch niet interessante hoogstamboomgaarden met gemaaid gras en beweiding. Dit kan een schadevermindering in aangrenzende laagstamboomgaarden tot gevolg hebben.

Minachting

Ondanks deze duidelijke resultaten van het onderzoek, komt het rapport tot de aanbeveling de spreeuw alleen van december tot en met mei te beschermen. Van juni tot en met november acht het onbeschermverklaring echter „onontkoombaar”. De argumentatie voor deze aanbeveling is nog wonderlijker. De auteur komt met vijf argumenten, namelijk dat:

1. de schade voor individuele fruittelers groot kan zijn;
2. alternatieve verjaging zeer kostbaar en

Spreeuw in winterkleed. (Foto Henk Harmsen)

arbeidsintensief is;

3. veel fruittelers het geweer onmisbaar achten bij de verjaging;
4. de spreeuwenpopulatie niet in gevaar komt;
5. het verlenen van enkele duizenden vogelvergunningen H (vergunning voor het schieten van beschermde vogels) praktisch uitvoerbaar is.

Argument 1, 2 en 5 zijn flauwekul, aangezien het rapport zelf tot de konklusie komt dat afschot geen zin heeft en de schade niet aantoonbaar vermindert. Argument 4 is van volstrekt andere orde, omdat, als dit niet waar was, argument 1 en 2 wél geldig waren. Bovendien is het een argument om alle talrijke vogelsoorten, waarvoor waarschijnlijk hetzelfde geldt, ook maar onbeschermd te verklaren (wat dacht u van koolmees, merel, roodborst?). Blijft over argument 3. Zelden las ik zo openlijk zoveel minachting voor boeren. Want hoe moeten we dit anders uitleggen dan: „die fruittelers zijn toch te stom om de konklusies van dit rapport te snappen, laat ze dus maar schieten”. Trouwens, al was het eerste waar, rechtvaardigt dat dan die konklusie?

Wat te doen met de spreeuw

De vraag is op welke gronden een vogelsoort onbeschermd verklaard mag worden. In haar advies van 1984 geeft de Natuurbeschermingsraad hiervoor twee voorwaarden als richtlijn (zie Argus 84/4):

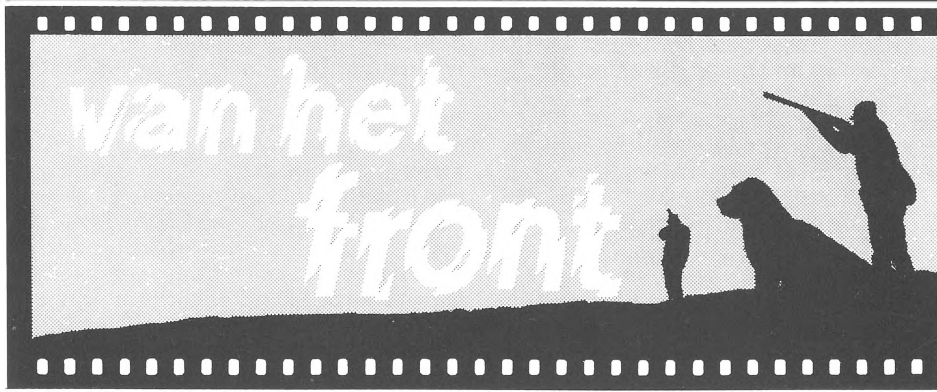
- de soort moet frekwent en op veel plaatsen schadelijk zijn;
- onbeschermd verklaren moet een adequaat middel zijn ter oplossing van het probleem.

Aan de eerste voorwaarde voldoet de spreeuw in beperkte mate, maar aan de tweede voorwaarde voldoet de spreeuw in het geheel niet. Decennia lang onbeschermd verklaren heeft het probleem niet opgelost en dit zal ook in de toekomst niet het geval zijn, zo blijkt uit het rapport.

Het is duidelijk: dit rapport had maar één aanbeveling horen te bevatten: afschot van spreeuwen ter bestrijding van schade is zinloos. De spreeuw dient daarom het gehele jaar door beschermd te worden en indien nodig kunnen afschotvergunningen verstrekt worden ter ondersteuning van alternatieve verjaagmethoden. ■

Literatuur:

- Bles, F. J. J., 1985. Spreeuwenschade in Nederland. Uitgave Ministerie van Landbouw en visserij, Directie Natuur, Milieu en Faunabeheer, 's-Gravenhage.
Gallacher, H. P., 1978. De Spreeuw. Utrecht/Antwerpen.

Manifestatie „Leven met Groen“

SKF richt eendenput op

Ineke van den Abeele

Op de tweejaarlijkse manifestatie „Leven met Groen“ te Liempde in mei 1986, waren veel organisaties op het gebied van landbouw, veeteelt, natuurbehoud, en recreatie met een stand aanwezig. Ook de SKF was weer duidelijk present.

Werkelijkheid tonen

De SKF bezette de kopstand in de natuurbeschermingstent. Ons idee was de mensen niet alleen folders te geven, maar een stukje jachtgebeuren te laten zien. Vandaar dat onze stand omgebouwd was tot een heuse eendenput, met water, jachthut, schoten, lokeendjes en om het helemaal af te maken in de hoek van de vijver een snippenbedje. Met deze eendenput wilden we het publiek confronteren met enkele van de vele excessen uit het jachtgebeuren. De gevaren daarvan voor de natuur en de vreemde manier van omspringen met dieren door jagers. Wij wezen onder andere op:

- het gebruik van levende en kunststof lokeenden om meer dieren te kunnen schieten;
- het feit, dat eendenputten door de achtergebleven kadavers vaak botulismehaarden zijn;
- de hoge concentraties valhagel, die rondom de put tot ernstige loodverontreiniging leiden en een bedreiging voor de watervogels vormen.

Eendenputten

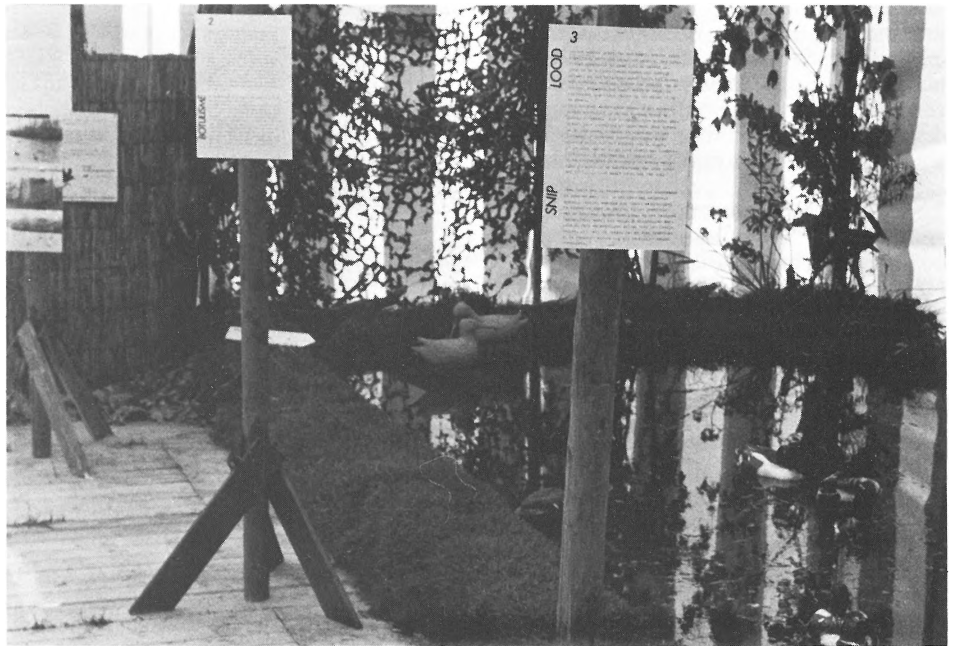
Bij de jacht op eenden wordt in Nederland veel gebruik gemaakt van zogenaamde eendenputten. Een eendenput is een kleine plas, van natuurlijke oorsprong of speciaal gegraven, ingericht voor de eendejacht. Er zijn bijvoorbeeld ondieptes gemaakt, waar men voer (mais) kan strooien. Ook wordt er voor dit doel gebruik gemaakt van vlonders net onder het wateroppervlak geplaatst. Vanuit goed gekamouflerde hutten, niet alleen rond de put maar ook in de omgeving ervan, wachten de jagers de eenden op.

Voor hun hutten of bootjes liggen lokeenden op het water, zowel plastiek als levende lokvogels. De levende lokkers zijn vastgebonden aan een steen welke op de bodem rust. Ze lokken al kwakend overvliegende soortgenoten de dood in. Ook maken jagers gebruik van lokfluiten met hetzelfde oogmerk. In een paar uur worden op deze wijze veel dieren geschoten. Vele dieren worden aangeschoten (= half geraakt) en kunnen nog zwemmend de rietkraag

vliegen. Als ook de ademhaling verlamd raakt, stikken ze. In sommige jaren zijn vele watervogels hiervan het slachtoffer. Eendenputten zijn vaak de bron van botulisme. Vanaf 24 juli mag er op de wilde eend gejaagd worden, de dan heersende hoge temperaturen in combinatie met de aanwezigheid van vele dode vogels in het water is vragen om problemen.

Snippenbedje

Vaak treft men in eendenputten ook het zogenaamde snippenbedje aan. Dit is een speciaal aangelegd drassig veldje, waarmee men tracht watersnippen te lokken en neer te paffen. Op het proefveld van de Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging, op het landgoed Haarzuilens, wordt zelfs een dergelijk snippengraf aangelegd. Vele watersnippen zullen hier het loodje leggen. Het valt te vrezen dat we deze trekvogel in de toekomst alleen nog als bankbiljet kunnen bewonderen.

SKF tentoonstellings eendeput. (Foto Ineke van den Abeele)

bereiken. Meestal sterven ze hier alsnog.

Er mag in Nederland op 9 eendesoornten gejaagd worden, te weten wilde eend, slobbeend, wintertaling, smient, tafel- en krakeend, pijlstaart, kuifeend en toppereend.

Botulisme

De kadavers van geschoten vogels zijn vaak de oorzaak van het ontstaan van botulisme. Bij warm weer groeit in deze doden dieren de botulismebakterie zeer snel. Deze bacterie vormt een zenuwgif dat verlamming bij watervogels veroorzaakt. Ze kunnen dan niet meer

Lood

Eenden worden geschoten met hagel. Dit zijn kleine loden kogeltjes, zo'n 300 stuks per patroon. Per schot vliegt gemiddeld 32 gram lood de natuur in. Lood is in verschillende vormen een dodelijk metaal. Bij een welgemikt schot heeft het direkt zijn dodelijke werking. Echter slechts een fractie van de weggeschoten hagel treft de eend. De resterende kogeltjes vallen in het water of op de grond.

Veel soorten watervogels nemen bij het voedselzoeken steentjes op om hun voedsel beter te kunnen vermalen. Ook loodkorreltjes worden aangezien voor steentjes en opgenomen. Deze worden in de vogelmaag vermalen en het lood opgenomen in het lichaam. Er ontstaat loodvergiftiging welke spoedig leidt tot het sterven van de vogel. 13 procent van de wilde eenden sterft aan loodvergiftiging, bij pijlstaarten 17 procent.

De waterwildjacht in eendenput en andere waterrijke gebieden is de hoofdoorzaak van deze loodvergiftiging. Lood maakt dood, hoe dan ook!

Wit met hart

Als ik het een dier zou kunnen vertellen . . .

Het zou mij niet kunnen geloven

Rob Musters

Een gesprek met Paul Lodewijx, fanatiek en enthousiast fotograaf en observator van de natuur.

Fotografieren

„Na een jarenlange motorsport-carrière moest ik op een gegeven moment door een tamelijk ernstig ongeval (niet op de baan, maar gewoon in de stad) daarmee ophouden. Als gevolg van dat ongeluk ben ik uiteindelijk afgekeurd om te werken. Heel veel van mijn tijd breng ik nu in de natuur door. Hier vlakbij het dorp heb ik een permanente schuilhut opgesteld van waaruit ik fotografeer en observeer. Als mensen mijn dia's zien kunnen ze bijna niet geloven dat ze op die plek gemaakt zijn.

Dagen achtereen, zomer en winter, minstens tien uur per dag breng ik daar door. De dieren zijn inmiddels aan mijn aanwezigheid gewend geraakt. Vervelen doe ik mij nooit. Het heeft niets met „geduld“ te maken. Je moet veel meer geduld hebben om een avondje naar de televisie te kijken.

Observeren

Het blijft geweldig boeiend om te zien hoe dieren zich gedragen, ook ten opzichte van andere soorten. Je zou eens moeten zien welke fratsen jonge eksters allemaal uithalen . . . of het opstijgen van watersnippen bij dreigend gevaar: dat is geen paniekerig gefladder, maar ze vliegen als een afgeschoten pijl de lucht in. Zelfs topatleten presteren niet half zoveel als dieren. De beste piloot ter wereld kan niet wat een zwaluw of andere trekvogel elk jaar „gewoon“ doet. En wist je dat een watersnip de bovenste helft van zijn snavel kan buigen? Paul illustreert de beweging van de snavel met zijn vingers.

„Waarschijnlijk kunnen ze op die manier beter voedsel vinden in de modder. Van Kievitten wordt vaak gedacht dat zij, net als andere soorten, wormen naar boven halen door te trappelen. Ik heb echter gezien dat ze dat doen door met een kniegewricht heel snel heen en weer te bewegen om zó een trilling te veroorzaken.“

Paul laat vervolgens enige zeldzaam mooie dia's van hem zien van woudaapjes op het moment dat er een roofvogel overvliegt: twee woudaapjes, kaarsrecht naast elkaar, de snavel recht omhoog. Op achtereenvolgende dia's is te zien hoe zij, alleen hun hoofd draaiend, de roofvogel nauwlettend volgen. „Voor de roofvogel zijn het op die

(Foto Rob Musters)

manier niet meer dan twee stippen“, zegt Paul.

„Ieder jaar richt ik mijn speciale aandacht op een bepaalde vogelsoort. Vorig jaar waren dat de woudaapjes en dit jaar is dat de purperreiger. Naast foto's maak ik dan nauwkeurige aantekeningen over het doen en laten van vogels. Zo zag ik dat de purperreiger de vis aan zijn snavel spietst.

Natuurmonumenten

Regelmatig verzorg ik dia-avonden voor vogelwerkgroepen of andere vogelaars. Tevens verschaft ik foto's aan het Vogeljaar, Politiedierenbescherming en uiteraard Argus. Voorheen stelde ik mijn foto's ook ter beschikking van Natuurmonumenten. Sinds ik die vereniging echter goed ken, krijgen ze van mij helemaal niets meer. Ik daag de

lezer uit mij één enkele polder of stuk natuur van Natuurmonumenten te noemen, waarin niet gejaagd wordt. Zelfs in gebieden van Natuurmonumenten, waarin niet gejaagd mag worden, wordt met medeweten van en door medewerkers van Natuurmonumenten gejaagd! Hun bordjes „Verboden Toegang“ gelden voor mij dan ook niet meer. Ik blijf daar alleen weg als ik de natuur verstoort. De meeste verbodsbordjes staan er echter ten behoeve van de jacht en dat heeft uiteraard niets met natuur te maken (laat staan dat de jacht niet verstoord zou mogen worden).

Jagers

Over jagers heb ik inmiddels veel geleerd. Er is er niet één die ik ken die te vertrouwen is. In de praktijk heb ik te vaak gezien wat jagersliefde voor de natuur betekent. Serieus nemen kun je ze ook niet. Zo hebben jagers mij eens verteld dat fotograferen precies hetzelfde is als jagen. Er zouden al genoeg dierenfoto's zijn en je zou thuis moeten blijven als je de natuur liefhebt. Analooq aan jagerslogika („de natuur blijft mooi, omdat wij erin rondschietsen“) zeg ik voortaan tegen ze dat er zo'n mooie fauna is dankzij mijn fotografie. Toen ik een opmerking maakte tegen een jager, die de avond tevoren met twee kruiwagens vol afgeschoten eenden liep (allerlei soorten), zei hij: „ach wat, jij slaat toch ook weleens een mug dood.“

Jagers zijn te vergelijken met kinderen met vuurwerk: het is gevaarlijk en onnodig, maar ze vinden het leuk, indrukwekkend en vermakelijk. Jachttopzichters zijn te vergelijken met pyromanen in dienst van een of meer sport-brandblussers. Er werken dus circa 800 pyromanen continu door om een mooi brandje te scheppen.

Kontrasten

De hoogmoed van mensheid om te menen dat zij de natuur moet en kan reguleren stemt mij soms heel bitter. Het ontbreekt ons namelijk aan kennis van die natuur om dat te doen. „Natuur“ is een heel gekompliceerd samenwerkingsverband. En dat terwijl onze menselijke „cultuur“ nog een grote chaos is, die bol staat van ongelooflijke contrasten. Hier is rijkdom, daar armoede; in een ziekenhuis wordt gestreden voor een mensenleven, terwijl in een laboratorium even verderop gezocht wordt naar het meest effectieve vernietigingsmiddel; in de ruimtevaart zoeken we naar kennis over het verre heelal, op aarde weten we zo goed als niets over de dieren waar we mee samenleven.

Als ik een dier deze contrasten zou vertellen, zou het me niet geloven. Het zou menen met een krankzinnige te doen te hebben en hard weglopen. Als de jacht, evenals het maken van grotere bommen bij de intelligenten hoort, mag ik dan alsjeblijft voortaan krankzinnig zijn?

Paul Lodewijx is bereid dia-avonden (tegen onkostenvergoeding) te verzorgen voor groepen SKF-donateurs. Zij kunnen met hem contact opnemen via telefoon 02945-4078

KORT NIEUWS

Kabinet Lubbers 2

Het nieuwe kabinet is er. Een aantal nieuwe gezichten en een flink aantal blijvers. De SKF zal ook in de komende vier jaar vooral te maken krijgen met de ministers van Landbouw en Visserij, Verkeer en Waterstaat en Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (VROM). Wellicht interessant om even naar de ministers, die deze departementen gaan leiden, te kijken. Met opnieuw vier jaar Neelie op Verkeer en Waterstaat zullen weinig natuurbeschermers gelukkig zijn. Veel dassen trouwens ook niet. De krankzinnige aanleg van rijksweg R73 (zie Argus 86/2), haar voorliefde voor (snelle) auto's en haar warm enthousiasme voor een droge Markerwaard, is bij natuurminnend Nederland danig in het verkeerde keelgat geschoten. Voeg daar nog een aantal dubieuze („ongelukkige“) opmerkingen aan toe over het milieu en het beeld van een ronduit rampzalige minister is compleet. We wachten ongerust af welke wegen de minister nu weer voor ons in petto heeft.

Tijdig aan de bel trekken zal weer hard nodig zijn, temeer daar minister Winsemius van VROM uit politiek Den Haag weg is. Deze ex-minister zorgde niet alleen voor wat tegengas, maar heeft het milieubeleid duidelijk gestalte gegeven naar het grote publiek toe. Uiteraard had hij meer kunnen doen voor het milieu, maar al met al zullen velen tevreden geweest zijn met deze liberaal, afkomstig uit het milieu-onvriendelijke bedrijfsleven. Hij heeft het VROM goed gereorganiseerd, het zure regen probleem onder de aandacht van de mensen weten te brengen, „tweede-generatie-milieu-problemen“ gesignaleerd en nog een flink aantal punten op zijn „lijstje“ afgewerkt. Ook probeerde hij anderen te overtuigen van

de noodzaak van het – in de politiek niet populaire – lange termijndenken. Het is zonder meer jammer dat hij vertrokken is. Nu mag de gevallen VVD-leider Ed Nijpels proberen het milieubeleid vorm te geven. Hopelijk gebruikt hij nu niet zijn duimen enkel om in de lucht te steken of er onzin uit te zuigen. Bij voorbaat kritiek leveren is heel gemakkelijk en goedkoop. Dat zullen we niet doen, maar wel zullen we hem heel kritisch volgen. Meteen na het bekend worden van zijn functie had Nijpels al een „Stop Zure Regen“ button op, breed grijzend naar de pers, om vervolgens met 100 km per uur van het Binnenhof af te scheuren. Kritisch volgen wordt nog moeilijk genoeg.

Over Braks, die weer vier jaar Landbouw en Visserij gaat runnen, heeft onze voorzitter regelmatig geschreven. Wat de komende jaren ons gaan brengen is nog één en al duisternis. Hoe wordt het met de Vogel- en Jachtwet? En met de fazanten? En met de rotganzen? Eén ding is duidelijk: Braks en zijn ambtenaren ontmoeten ook weer een oude bekende de komende vier jaar. . .

LN

Schietkalender

Ten opzichte van het vorige jachtseizoen zijn dit jaar geen veranderingen opgetreden in de openings- en sluitingstijden van de jacht op sleuagbare diersoorten. De schietkalender 1985/1986 afgedrukt in Argus 85/3 is derhalve ook geldig voor het jachtseizoen 1986/1987.

RA

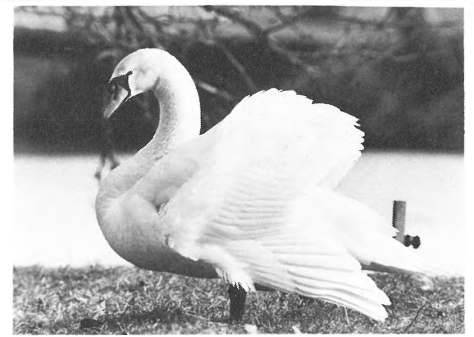

De voormalige fazanterie. (Foto Fred Hess)

Fazanterie v/d Valk

Het restaurantconcern Van der Valk exploiteerde even buiten Arnhem een fazanterie met meer dan duizend beesten. De fazanten werden daar gehouden deels, om uitgezet en afgeschoten te worden en deels, om direct in een Van der Valk restaurant opgegeten te worden. Met onze donateurs bracht de SKF op de jaarvergadering in februari 1985 nog een bezoek aan deze fazanterie en werd ter plaatse het SKF-monument voor het geschoten dier opgericht.

Wat bleek echter later nog meer. De fazanterie was illegaal gebouwd zonder vergunning van de gemeente Arnhem en in strijd met het plaatselijke bestemmingsplan als natuurgebied. De gemeente Arnhem heeft daarom gesommeerd de fazanterie af te breken. Hetgeen in de maand juni is gebeurd. Eerlijk gezegd, deze snelle verdwijning was voor ons ook een verrassing. GvW

Knobbelzwaan, de schrik van de kanoërder? (Foto Fred Hess)

Hetze van kanoërs tegen knobbelzwanen?

In het juni-nummer van „Kano-sport“, het tijdschrift van de Nederlandse Kano Bond, staat een nogal hetzerig artikelje over de hinder die kanoërs menen te ondervinden van broedende zwanen. Eerst worden daarin op overdreven wijze knobbelzwanen afgeschilderd als zeer agressieve en gevaarlijke dieren, die regelmatig kanoërs kneuzen en kano's beschadigen. Dan volgen enige aanbevelingen over hoe men broedende zwanen zou kunnen laten verwijderen („Als je je tijdig meldt bij de dienst Openbare Werken en/of Sport- en Jeugdzaken van je gemeente, verplaatsen die soms nesten van broedende zwanen als ze te dicht bij een kano-botenhuis zitten.“), of mogelijk zelfs laten afschieten. „Maar . . . er is een soort ongeschreven regel dat tijdens het broedseizoen niet afgeschoten wordt. Daar komen we op dit moment dus niet veel verder mee“, schrijft het blad met spijt. Afgezien van de nodige onjuistheden gaat het stukje volledig voorbij aan het feit dat de knobbelzwaan nog altijd volledig beschermd is door de Vogelwet, en dat er alleen in gevallen van landbouwschade door vergunninghouders tegen mag worden opgetreden.

Inmiddels heeft de SKF gereageerd met een ingezonden brief, waarin één en ander wordt rechtgezet, en waarin om wat meer begrip en tolerantie voor de zwanen wordt gevraagd. Hopelijk plaatsen de kanoërs de brief en heeft hij het gewenste gevolg. Ondertussen lijkt het raadzaam deze zaak goed in de gaten te houden. SKF-ers die in de buurt van broedende knobbelzwanen en kanoërs wonen, zouden kunnen letten op illegaal gedrag van bijvoorbeeld de dienst Sport- en Jeugdzaken. WR

Korhoenders verdwijnen

Ondanks verwoede pogingen om het korhoen in West-Europa te behouden, door fokken en uitzetten in de natuur, neemt de stand verder af. Het RIN, dat sinds 1976 korhoenders in Nederland inventariseert telt er elk jaar minder. In 1985 werden nog slechts 67 hanen geteld verspreid over 14 terreinen. Het aantal laagland-korhanen op het vaste land van West-Europa wordt op 250 exemplaren geschat. Het is onwaarschijnlijk dat een soort op zulke kleine aantallen kan overleven. Korhoenders zijn aangepast aan het kleinschalig middeleeuws

De korhoen zal spoedig uitsterven. (Foto Rob Cuypers)

landbouwgebruik van weleer. Het lijkt dan ook weinig zinvol om een soort met veel kunst en vliegwerk in stand te houden die niet kan gedeien in het grootschalig kultuurlandschap van tegenwoordig (zie ook Argus 85/1). PB

De ethiek van de jager

Onlangs werd in Neurenberg de Europese gedragskode voor de jager officieel gepubliceerd. Deze kode is opgesteld om meer nadruk te leggen op de ethische aspecten van de jacht. Hij is vastgelegd in een aanbeveling van het comité van ministers van de raad van Europa, inzake de opleiding van jagers. De kode stelt voor Nederlandse begrippen zeer weinig tot vrijwel niets voor. Franse en Italiaanse jagers zullen er daarentegen behoorlijk van schrikken (massale slachtpartijen worden namelijk niet wenselijk geacht) tot ze beseffen dat de kode een geheel vrijblijvende aanbeveling is, en dus in feite een loze kreet.

In ons land waren we er toch niets mee opgeschoten. Wat moet je nu met kreten als

- De jager moet er naar streven zijn sport op kundige en verantwoordelijke wijze te bedrijven.
- De ontwikkeling die de jager tot beheerder heeft gemaakt moet worden gestimuleerd.
- De jager moet bijdragen tot het behoud van de verscheidenheid aan leefmilieus, die de grondslag vormt van de natuurlijke rijkdom en een garantie is voor het voortbestaan van de jacht.

Wat je hier mee moet? Niets, dus. Het zal niemand verwonderen dat een paar grote jagersorganisaties een behoorlijke vinger in de pap hebben gehad bij het opstellen van deze kode. Voor ons land is het misschien maar goed dat deze kode alleen vrijblijvend is. RD

Nijlganzen en halsbandparkieten

De bovenstaande vogelsoorten hebben twee dingen met elkaar gemeen: 1) het zijn algemeen bekende exoten, die succesvol tot broeden komen in ons land; 2) ze worden behandeld in een rapport van Bea Persoon: Nijlganzen en halsbandparkieten in Nederland (Instituut voor theoretische Biologie, Leiden, sept. 1985). Aanleiding tot het opstellen van dit rapport was een vraag van de direktie Natuur, Milieu en Faunabeheer van het ministerie van Landbouw. Het beleidsuitgangspunt van dit ministerie is momenteel, dat de introductie van

exoten moet worden voorkomen. Wat er echter gedaan moet worden als de exoten er al zijn, zoals in het geval van nijlganzen en halsbandparkieten, dat weet men nog niet precies. Dit rapport probeert hier antwoord op te geven. De schrijfster betreft, naast economische en biologische aspecten, ook de ethiek in de discussie. Het is haar mening, dat ethische overwegingen een belangrijke rol kunnen (moeten) spelen bij het nemen van beleidsbeslissingen. Op grond van een, door haarzelf opgesteld toetsingsmodel komt ze tot de konklusie dat op ethische gronden het doden van exoten te verwerpen is, vooral omdat de mens de eigenlijke veroorzaker van het probleem is. Haar eindkonklusie luidt dat het doden van nijlganzen en halsbandparkiet op het moment niet toelaatbaar is: de schade is verwaarloosbaar, het middel is niet nodig om het doel te bereiken en de uitvoering zou duurder worden dan de economische schade. Voor geïnteresseerden in de exotenproblematiek, maar vooral voor geïnteresseerden in de discussie over de waarde van ethiek bij te nemen beleidsbeslissingen, een interessant rapport. RD

Nijlganzen, een succesvolle exoot. (Foto Paul Lodewijkx)

Vossen overlast?

De vakgroep Milieubiologie van de Rijksuniversiteit Leiden is op 1 januari 1986 een onderzoek begonnen naar overlast door vossen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van enquêteering van bewoners in gebieden waar vossen voorkomen. Hiervoor krijgen de onderzoekers hulp van het Instituut voor Toegepaste Sociale Wetenschappen uit Nijmegen. Het Instituut zal ook de verwerking van de antwoorden op zich nemen. Interpretatie gebeurt in Leiden. De vraagstelling concentreert zich op de invloed van de manier waarop bepaalde (huis)dieren gehouden worden op de mate waarin overlast door vossen ondervonden wordt.

Tot het onderzoek is opdracht gegeven door het Ministerie van Landbouw en Visserij, naar aanleiding van vragen vanuit de Vaste Commissie van Landbouw van de Tweede Kamer. De Commissie besprak destijds de zogenaamde vossennotitie van het Ministerie. Eind 1986 zal het onderzoek worden afgerond. Daarna zal een (openbaar) rapport verschijnen. Koördinator is Theo Verstrael van de Leidse universiteit. EK

Vos. (Foto Arnoud van den Berg)

Theorie en praktijk

Van jagerszijde wordt soms gehoord dat anti-jagers praktijkvreemde theoretici zouden zijn. De oorzaak van deze bewering zou met wat huis-tuin-en-keuken-psychologie verklaard kunnen worden uit de resultaten van het jachtexamen van 1986. Voor de praktische onderdelen „hagel”, „kogel” en „omgang wapens”, slaagde respectievelijk 98, 90 en 75% van de kandidaten. Respektabele scores. Toen echter een beroep werd gedaan op het intellect, bleken de kandidaatjagers helaas wat minder begaafd, want slechts 62% slaagde voor het onderdeel „theorie”, zeg maar hoeveel poten een vos heeft en dergelijke. Eerstgenoemde bewering zou dus kunnen ontspruiten als gevolg van omgekeerde zelfprojectie... EK

(cijfers naar gegevens uit de Nederlandse Jager 1986 nr. 16)

Boter op het hoofd

Mooi persbericht (no 86/4) was dat van de KNJV over de eendenjacht. Een keurig begeleidend briefje en twee artikelen uit de Nederlandse Jager van 24-7-86. Eén van „Amator de Derde”, het andere van S. Siebenga, de jager-bioloog.

Te beginnen met „Amator de Derde”, hoewel „Amateur de Eerste” beter op zijn plaats zou zijn. Want het is een beste amateur, die zich achter deze „prins-carnaval”-achtige naam verschuilt: A. H. M. Jurgens. Een omhooggevallen boterboer, die naast de kuipjes Bona, zijn tijd vult met het neerpaffen van vogels. Onder de kop „het is weer zover” konkludeert hij dat jagers zich in hun eigen belang moeten beperken bij de eendenjacht. Amator: „Bij de voetjacht langs sloten en ruyten zal men op veel nog niet vliegvlugge tomen stuiten en het afschieten van een opvliegende moederend is toch iets dat tegen de borst stuit”. Dat later diezelfde eendenborst alsnog vol hagel wordt

geschoten, daar schrijft hij wijselijk niet over!

Het tweede meegestuurd artikel is van de hand van S. Siebenga, de jagende bioloog ingehuurd door de KNJV om hun activiteiten een wetenschappelijk verantwoord tintje te geven. Na enig gegoochel met recente IWRB-cijfers van trekvogeltellingen komt hij, in zijn artikel tot de konklusie, dat het huidige afschot van 500.000 à 600.000 wilde eenden per jaar in ons land geen bedreiging vormt voor de totale populatie. Sterker nog: hij meent dat het grote afschot een positief effect heeft; *het mechanisme van de compenserende sterfte*. Hetgeen betekent dat er door de jachtsterfte een verlaging van andere (natuurlijke) doodsoorzaken plaats vindt. Een schoolvoorbeeld van de wijze waarop jagers er van alles met de haren bijslepen teneinde hun praktijken nuttig en dus verantwoord te laten schijnen. Siebenga konkludeert: „Eenden genoeg, maar... 24 juli is wel een beetje vroeg”. Hij doelt hierbij op het openingstijdstip.

In beide artikelen een zekere terughoudendheid met betrekking tot de opening van de jacht. Wat *niet* werd meegezonden is een artikel uit hetzelfde nummer van de Nederlandse Jager van een zekere „Hubertino”. Hierin valt te lezen: „Vele jagers zien uit naar de 24e. Dan beginnen weer de mooie dagen waarin we zo geïnteresseerd zijn” en „We hebben de gang weer. Er zijn nog veel onvolwassen bouten, dus oppassen. De bout is ook nog niet echt vol, maar dat komt later wel”. Hubertino besluit met: „Benieuwd en verwachtend leven we naar het nieuwe seizoen toe. Het geweer staat, geschoond en geolied, bij mijn leesstoel en patronen zijn er genoeg in huis”.

Een duidelijke poging van de KNJV om de pers, en dus het publiek om de tuin te leiden. Over hun werkelijke genot verhalen ze slechts in de Nederlandse jager, naar buiten toe proberen ze de schone schijn van noest werker op te houden. Maar met zo'n boterboertje in de familie is het eigenlijk geeneens verwonderlijk dat jagers zoveel boter op hun hoofd hebben.

Fred Hess

op de zelfde lijn

Protestdemonstratie tegen de Belgische vogelvangst in Eupen.

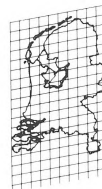
Protestdemonstratie

Op zondagmiddag acht juni 1986 werd er in de Belgische plaats Eupen een protestwandeling tegen de vogelvangst gehouden. Er mogen namelijk in Wallonië nog heel wat zangvogels gevangen worden zoals goudvink, appelvink, putter en kruisbek. Deze demonstratie was georganiseerd door het Komitee Gegen Den Vogelmoord uit West-Duitsland en Die Raupe uit België. Afgevaardigden van SKF-Limburg waren ook aanwezig samen met een honderdtal Duitse, Belgische en Franse vogelbeschermers.

Behalve vogelliefhebbers waren er ook honderdvijftig vogelvangsters en sympathisanten aanwezig. Zij werden door de politie op afstand gehouden. Dat er toch enkele dieren vrienden door rotte ganzeëieren bekogeld werden, kon niet verhinderd worden. Na afloop van de wandeling hielden verschillende mensen toespraken, onder andere organisator-bioloog Eugen Tönnis uit Duitsland. Net zoals bij veel andere acties had deze ten doel de publieke opinie te beïnvloeden en de betreffende autoriteiten onder druk te zetten.

Roger Stegen

Regio Nieuws

Limburgs Landschap

Naast Natuurmonumenten telt Nederland nog 11 partikuliere natuurbeheerders. Het zijn de provinciale landschappen. Hun taak is het beheren en veiligstellen van natuurwetenschappelijk waardevolle terreinen in hun eigen provincie.

Natuurmonumenten weert sinds 1979 de plezierjacht zoveel mogelijk op haar terreinen. In het kort luidt hun jachtbeleid: geen jacht, tenzij... Natuurmonumenten zag in, dat ook de fauna een essentieel onderdeel is van het totale natuurgebeuren en dat dieren net zo'n bescherming verdienen als

planten. Deze gedachtengang wordt door lang niet alle landschappen gevolgd. Het Limburgs Landschap heeft besloten de jacht in de toekomst te blijven verhuren. Hun devies is blijkbaar: wel jacht, behalve... Weliswaar heeft het Limburgs Landschap een groot aantal dieren van bejaging uitgesloten, waaronder de vos, maar op zwarte kraai en ekster blijft jacht toegelaten, terwijl die in de natuur eenzelfde soort predatorfunctie als de vos vervullen.

Ondanks de drastische inperking van het aantal bejaagbare soorten vindt de SKF het onjuist als uitgangssituatie de jacht aan plezierjagers te verhuren in plaats van eerst te bezien of ingrijpen wel noodzakelijk is en zoja, wat is dan de best toepasbare methode. Hoewel het nieuwe jachtbeleid een verbetering is van het vorige (toen mocht alles worden bejaagd) vrezen wij dat het jachtbelang aan de basis van deze voor een modern natuurbeheerder toch wel merkwaardige stellingname ligt. Want alle mooie woorden op een schaalje, de jagers kunnen blijven jagen en daar ging het ze tenslotte om. Ook bij het Limburgs Landschap blijft wild speelgoed.

GvW

Jachtruzie Koningsbosch

In Argus 86/2 hebben we u verslag gedaan van een vete tussen jagers waarbij honderden vogels moedwillig werden vergiftigd, omdat de ene partij de andere het „jachtgenot” niet gunde. De SKF-afdeling Limburg heeft de zaak toen aan het rollen gebracht en door haar volhardende optreden de zaak uit de doofpot weten te houden, zodat uiteindelijk een gerechtelijk onderzoek werd ingesteld naar de daders van deze massale vogelmoord. De SKF had aanwijzingen verzameld, die wezen naar de mogelijke daders (dreigbrieven). Ondanks diverse controles en huiszoekingen is het de politie niet gelukt een waterdicht bewijs te leveren wie de dader is, zodat niet tot vervolging kon worden overgegaan. Twee jagers bleven uiteindelijk als mogelijke dader over. Onze Limburgse afdeling zal het komende seizoen deze twee heren scherp in de gaten houden.

boek bespreking

Nationalpark

Voor hen die geen moeite hebben met het lezen van Duits beveel ik het blad „Nationalpark” aan. Een tijdschrift met „kennis van zaken en moed, waarin wetenschappelijke kennis over natuurbescherming voor de leek begrijpelijk wordt opgediend”. Een keurig uitzienend blad met fraaie kleurenfoto's. Het tweede nummer van 1986 is een themanummer gewijd aan jacht en natuurbescherming. Het is geen bundeling van artikels pro en contra zegt de redactie in haar voorwoord. Zij koos bewust voor een eenzijdige behandeling. Het verbale geweld waarmee in Duitsland hoge politici, die jagen te keer gaan (met in de voorste gelederen de Beierse CSU-er Franz Jozef Strausz) maakt het noodzakelijk eens een onvervalst ander geluid te laten horen. Het in Duitsland steeds gehoorde cliché is: „jacht is toegepaste natuurbescherming”. Nationalpark wilde in dit nummer nu eens tonen wat daarop allemaal is af te dingen. Heel boeiend is dat dit gebeurt door bijna alleen mensen die gediplomeerd jager zijn of waren.

Een aantal artikelen dus met ferme kritiek van ex-jagers op gangbare jachtpraktijken zoals een bijdrage over ontorekende soortenkennis van jagers. Het schijnt dat vele jachttopzieners het verschil tussen een havik en een buizerd niet eens kennen. Verder een uitgebreid artikel over de schuwheid van hoefdieren, veroorzaakt door de jagende man. Veel aandacht voor bijvoeding en dus onnatuurlijk hoge populatiedichtheden van hoefdieren en de nadelige gevolgen daarvan op het bos.

Verder wordt een nieuwe uitdaging voor de natuurbescherming signaleerd: Men is bezig met het ontwikkelen van een jachtkip. Het schijnt dat kwekers er in geslaagd zijn een hoen te produceren dat lijkt op de wilde voorouder van de huiskip (het Javaanse Bankivahoen). Dit kweekproduct is voor de heren jagers goed op smaak gebracht en wild en klimaatbestendig gemaakt, zodat het een schitterend jachtobject is, rijp om op grote schaal te worden uitgezet. Dit schijnt nog maar het begin te zijn van een hele industrie die zich wil gaan toeleggen op het fokken van jachtwild. Dat wil zeggen, als door biotoopaantasting de oorspronkelijke fauna achteruitgaat, zoals bijvoorbeeld de patrijs, het korhoen en het auerhoen, dan kunnen deze dieren „vervangen” worden door aangepaste kweekvormen van dezelfde soort. Aangepast dus aan de door ons gekreëerde beroerde omstandigheden, die toch vooral niet

mogen leiden tot het bederf van het jachtplezier.

Misschien is dit alles voor SKF-veteranen en trouwe Arguslezers niet zoveel nieuws. Maar het wordt wel allemaal op Duitse grondige wijze op een rijtje gezet. Jammer vind ik wel dat de redactie geheel onkundig schijnt te zijn van het meer dan 10-jarig bestaan van Kritisch Faunabeheer en Argus. Het is goed om te weten dat er over de grens geestverwanten actief zijn, nog beter is zoveel mogelijk internationale samenwerking.

Henrik de Nie

Nationalpark, Umwelt-Natur, Nr. 51:2(1986).
Uitgever: Morsak oHG, Postfach 5, 8352 Grafenau,
DRB. Verschijnt vier keer per jaar. Jaarabonnement:
26,80 DM; losse nummers: 7,- DM.

Vogels in Limburg

Ter gelegenheid van het 75-jarig jubileum van het Natuurhistorisch Genootschap Limburg is in samenwerking met de Vogelwacht Limburg een nieuwe Avifauna „Vogels in Limburg” uitgegeven. Dit rijk geïllustreerde boekwerk doet verslag van de drastische veranderingen die het Limburgse Landschap de afgelopen decennia ondergaan heeft en de gevolgen voor de vogelbevolking.

Er is niet over de gehele provincie systematisch een kwantitatief vogelonderzoek gedaan. Daarom is het boek geen traditionele avifauna met een afzonderlijke bespreking per soort, maar een verslag van jarenlang onderzoek in verschillende regio's. Uitvoerig onderzoek is gedaan naar vogels in de bossen van Zuidoost-Limburg, waarin de relatie tussen vogelsoort, aantal broedvogels en bostype gelegd wordt.

Over het algemeen gaan veel soorten achteruit of verdwijnen. „Vogels in Limburg” is een aansporing voor vogelaars om verder onderzoek te doen. Moge het ook een leidraad zijn voor beleidsmakers bij het bedenken van nieuwe plannen. PB

W. Ganzefles, F. Hustings, F. Schepers, J. Ummels en W. Vergoossen, Vogels in Limburg, Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Maastricht, 1985, 224 pagina's. Te bestellen door overmaking van f 34,50 (voor leden van het Genootschap of van bij het SOVON aangesloten organisaties f 27,50) op giro 1036366 van het Natuurhistorisch Genootschap, Bosquetplein 7, Maastricht, onder vermelding van de titel.

Zoogdieren van de Benelux

Lange tijd was de Zoogdiergids van Van den Brink het baken van de Nederlandse Zoogdieronderzoeker. Inmiddels is dit boek, hoewel nog in de handel, hopeloos verouderd. Een goede zoogdierveldgids met adequate tabellen en informatie werd node gemist. Met het verschijnen van „Zoogdieren in de Benelux” heeft de Nederlandse en Vlaamse zoogdierwereld zijn veldgids gekregen.

Bosmuis in vangzak. (Foto Pieter Elbers)

In deze nieuwe gids staat eigenlijk alles wat een onderzoeker in het veld nodig kan hebben. De gids geeft een tabel om zoogdieren in het veld te onderscheiden, een tabel om schedels uit braakballen te determineren, een hoofdstuk over zoogdiersporen, een hoofdstuk over het opzetten van veldonderzoek aan zoogdieren en tenslotte van elke soort een uitgebreide beschrijving (kenmerken, biotoop, voedsel, leefwijze, verspreiding, literatuur). Het boek is rijk geïllustreerd met tekeningen van elke diersoort (deels in kleur) en illustraties van details in de sleutels. Uit eigen

ervaring kan ik inmiddels melden, dat het prettig werken met deze gids is. Jammer is alleen, dat de grote hoefdieren en de zeezoogdieren ontbreken, hoewel de titel hun opname wel suggereert. Misschien kan bij een herdruk in dit gemis worden voorzien, zodat er een compleet handboek van de zoogdieren in de Benelux ontstaat. Ondanks dit is de verschijning van Zoogdieren in de Benelux een uitkomst voor de zoogdieronderzoeker speciaal op het gebied van de muizen en vleermuizen. Voor elke geïnteresseerde op het gebied van zoogdieren in deze uitgave welhaast een verplichte aanschaf. RA

Gevangen bruine rat. (Foto Pieter Elbers)

R. Lange, A. van Winden, P. Twisk, J. de Laender, C. Speer, Zoogdieren van de Benelux (Herkenning en onderzoek), Jeugdbondsuitgeverij, 1986, 193 pagina's. Te bestellen door storting van f 16,50 op giro 233040 van Jeugdbondsuitgeverij te 's-Graveland onder vermelding van de titel.

Mierenfauna van de Benelux

Een mier is niet zomaar een mier. In de Benelux komen ongeveer 65 verschillende soorten voor. Met deze nieuwe uitgave in de reeks Wetenschappelijke Mededelingen van de KNNV is het mogelijk ze op naam te brengen. Hoewel Mierenfauna in de Benelux in hoofdzaak als determinatiegids is bedoeld zijn ook hoofdstukken opgenomen over de ecologie en de sociale levenswijze van de mieren. Behalve een determinatiesleutel is van elke soort ook een tekening en een beschrijving (kenmerken, biotoop en voorkomen) opgenomen. Met deze uitgave hoopt men een bijdrage te leveren aan het onderzoek aan mieren in de Benelux. RA

J. K. A. van Boven, De Mierenfauna van de Benelux, Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, Hoogwoud, 1986, 64 pagina's. Te bestellen door storting van f 15,- (leden KNNV f 12,-) op giro 130.28 van KNNV te Hoogwoud onder vermelding van „wm 173”.

Reklame van een poelier. (Foto Fred Hess)

JAGERS OPGELET!
IN-EN VERKOOP VAN ALLE SOORTEN WILDE

POELIER A. REEDIJK en Zn.
WAALWEG 37 RIJSOORD

VOOR:
- verse K...
- EIEREN
- ALLE SC...
- SCHOO...
- GOED

WILDE DUIF

GEMEN

De meeste kinderen weten precies waarom ze tegen jagen zijn: **DIERENBEULEN**. Gelijk hebben ze. Maar jagers zeggen: „Jacht is nodig voor natuurbescherming of voor de bestrijding van schade”.

Als je ze zou geloven schieten ze op dieren omdat ze er zoveel van houden. Om ze uit te kunnen lachen moet je

Beter Weten

hallo

Wij horen graag wat je van deze pagina vindt, en over je belevenissen met in het wild levende dieren of jagers. Stuur je brief naar: Beter weten, Mozartstraat 7, 6815 CS Arnhem

Jouw mening graag

Wat vind jij van de jacht? Vind jij dat jagers voor hun plezier op dieren mogen schieten? Laat het ons weten. Stuur je briefje naar: Mozartstraat 7, 6815 CS Arnhem. Op deze pagina vind je een keuze uit brieven die ons werden gestuurd door leerlingen van het Humanistisch Vormingsonderwijs te Apeldoorn. Misschien kun jij met je klas of met je vriendjes ook wel een hele Beter Weten pagina maken?

Ineke en Bas

Ganzen

Ik vind dat de mensen beter met dieren om moeten gaan. In de krant stond een keer dat er een heleboel ganzen dood waren gegaan toen er een straaljager overkwam. De ganzen schrokken omdat het vliegtuig zo laag overkwam. Ze vlogen omhoog regelrecht de leidingen in. Je weet wel, van die stroomleidingen.

*Romuald en Matthijs
Apeldoorn*

Proeven op dieren

Ik vind het stom dat dieren voor proeven worden gebruikt. Ze gaan meestal dood en dat hoeft toch niet? De mensen denken toch maar in hun eierhoofd: „Het zijn toch maar dieren.”

*Frank en Patrick
Apeldoorn*

Stom

Wij vinden het stom dat mensen (jagers) dieren doden. Waarom? Ze doden mensen toch ook niet.

*Sylvia Bark en Sevanda van Wagenveld
11 jaar
Apeldoorn*

Vogels

Vogels hebben recht om te leven, net als andere dieren! Ze hebben net zo'n recht als mensen, want mensen schiet je toch ook niet dood!!!

*Marloes Hoogerwerf
10 jaar
Apeldoorn*

Lullig

Ik vind het afschuwelijk dat beesten worden mishandeld als ze naar het slachthuis moeten en dat 6 kippen in een hokje moeten voor de eieren. En dat ze proeven op dieren doen dat ze shampoo in de ogen smeren of het wel prikt of zeer doet dat vind ik lullig. En dat ze dieren mishandelen en dat ze jonge eendjes doodmaken of dieren schoppen en slaan en ophangen aan een paal en dat dieren niks terug kunnen doen dat vind ik lullig.

*Bianca, Edwin en Bernardie
Ugchelen*

Proeven op Dieren

Ik vind het vreselijk als dieren gebruikt worden voor proeven. Ze krijgen dan allerlei spuitjes of pilletjes en als ze dan niet goed zijn worden ze misschien wel ziek en gaan ze dood! Ik vind het maar stom hoor.

*Sandra Aberson
12 jaar
Ugchelen*

